

Gasfrågan och energisäkerhet
i EU:s yttre förbindelser
– utvecklingen till 2020

ISSN 1653-0942
ISBN 978-91-85943-64-7
Riksdagstryckeriet, Stockholm, 2009

Förord

Utrikesutskottet anordnade den 7 maj 2009 en offentlig utfrågning om gasfrågan och energisäkerhet i EU:s yttre förbindelser – utvecklingen till 2020.

Syftet med utfrågningen var att belysa olika aspekter på gasfrågan och energisäkerhet i EU:s utrikespolitik, detta sett i ett tioårsperspektiv. Hur ska EU kunna öka energisäkerheten och samtidigt nå klimatmål?

Utfrågningens första del leddes av Göran Lennmarker (m), ordförande i utrikesutskottet. Carina Hägg (s), ledamot i utrikesutskottet, ledde utfrågningens andra del. I den första delen av utfrågningen redovisades fakta om EU och energi i dag och till 2020, i den andra delen stod främst gasfrågan i centrum.

Inbjudna medverkande var följande:

Urban Kärrmarck, expert, Energimyndigheten

Bo Diczfalusy, departementsråd, Näringsdepartementet

Mikael Eriksson, ambassadör/energiamordnare, Utrikesdepartementet

David Langlet, juris doktor, Göteborgs universitet

Jonathan Stern, professor, Oxford Institute for Energy Studies, University of Oxford

Thomas Sterner, professor i miljöekonomi, Göteborgs universitet

Alan Riley, professor, The City Law School, City University London

Utskottet bedömer att vad som framfördes under utfrågningen är av allmänt intresse och därför bör göras tillgängligt för en vidare krets. Därför publiceras här en utskrift från utfrågningen.

Utfrågningen finns tills vidare också tillgänglig via webb-tv på riksdagens webbplats, www.riksdagen.se.

Stockholm i juni 2009

Göran Lennmarker

Ordförande i utrikesutskottet

/Thomas Hörberg

Kanslichef i utrikesutskottet

Program

A. Fakta om EU och energi i dag och till 2020

1 Basfakta och prognoser om energi och energinätverk

Medverkande: Urban Kärrmarck, expert, Energimyndigheten

2 Aktuell energi- och klimatpolitik i EU

Medverkande: Bo Diczfalusy, departementsråd, Näringsdepartementet, Mikael Eriksson, ambassadör/energiamordnare, Utrikesdepartementet

B. Gasfrågan till 2020

3 Ansvarsförhållanden vid storskalig skada på pipeline på Östersjöns botten

Medverkande: David Langlet, juris doktor, Göteborgs universitet

4 Energisäkerhet i ljuset av utbud och leveranssäkerhet

Medverkande: Jonathan Stern, professor, Oxford Institute for Energy Studies, University of Oxford

5 Energisäkerhet och klimat i ljuset av efterfrågan, skatter, prisutveckling och teknikskiften

Medverkande: Thomas Sterner, professor i miljöekonomi, Göteborgs universitet

6 Vad är ett önskvärt tillstånd – hur kan vi nå dit? Olika sätt för EU att öka energisäkerheten och samtidigt nå klimatmål

Medverkande: Alan Riley, professor, City University London

Utrikesutskottets offentliga utfrågning

Gasfrågan och energisäkerhet i EU:s yttre förbindelser – utvecklingen till 2020

Denna rapport utgör en stenografisk utskrift från utrikesutskottets offentliga utfrågning den 7 maj 2009 om gasfrågan och energisäkerhet i EU:s yttre förbindelser – utvecklingen till 2020.

Ordförande under utfrågningens första pass var Göran Lennmarker (m), ordförande i utrikesutskottet. Carina Hägg (s), ledamot i utrikesutskottet, ledde utfrågningens andra pass. I rapporten ingår några av de bilder som visades vid utfrågningen.

Göran Lennmarker (m): Jag hälsar er välkomna till riksdagens utrikesutskott, som har en offentlig utfrågning för att belysa en väldigt viktig fråga, nämligen *Gasfrågan och energisäkerhet i EU:s yttre förbindelser*, som vi har valt att ha som titel. Bakom det ligger att gasfrågan och energifrågan står i fokus globalt. Global uppvärmning och klimatfrågan står i fokus på det europeiska planet. EU ska hantera detta, när det gäller såväl klimatfrågan och frågor om energisäkerhet som att bygga en gemensam energimarknad i Europa. Det är också nationella frågor. Sverige har som nation ett betydande ansvar både som en medlem av Europeiska unionen och som en global aktör.

Det är alltså en viktig fråga för utrikesutskottet att belysa. Vi är därför mycket glada att ha experter här från olika håll, huvudsakligen från Sverige. Men jag vill också särskilt välkomna professor Jonathan Stern från Oxford och professor Alan Riley från London. Vi är väldigt glada att ni är här i dag.

Det är många som har hörsammat vår kallelse, och vi har många frågor att belysa. Därför har vi komprimerat utfrågningen till två och en halv timme utan paus. Jag tror att vi har den intellektuella kapaciteten att klara av detta på 150 minuter.

Utfrågningen är uppdelad i två block. Jag själv som ordförande i utrikesutskottet kommer att inleda det första. Min samordförande är Carina Hägg, som är socialdemokratisk ledamot i utrikesutskottet.

Det vi säger nedtecknas stenografiskt, och det kommer att finnas i riksdagens handlingar. Så småningom kommer det därmed att finnas tillgängligt skriftligt för både ledamöter och allmänhet.

Därmed kan vi gå in på det första passet. Det är mer faktabetonat och ska ge en bra bas för det andra passet. Det första avsnittet handlar om fakta om Europeiska unionen och energi både i dag och i ett tioårigt perspektiv fram till 2020. Där inleder Urban Kärrmarck, som är expert på Energimyndigheten. Han har författat rapporten *Naturgas i ekonomins och politikens tjänst*, som

kom ut i november. Den innehåller även ett kapitel om den europeiska energitmaningen. Det finns också ett statistiskt underlag.

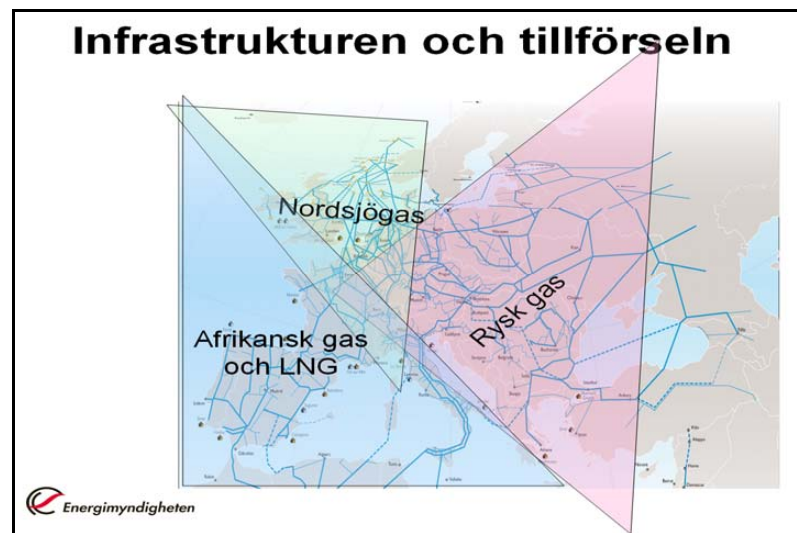
Med detta hälsar jag Urban Kärrmarck välkommen.

A. Fakta om EU och energi i dag och till 2020

1 Basfakta och prognoser om energi och energinätverk

Urban Kärrmarck: God morgon! Naturgas är en viktig energifråga för Europa. 25 procent av vår energiförsörjning består av naturgas. Men naturgas är framför allt väldigt mycket en politisk fråga, och jag tror därför att det är ett viktigt och bra initiativ av utskottet att ha denna hearing för att sätta in gasen i sitt totala politiska sammanhang. För egen del är jag glad och tacksam över att ha fått inbjudan att delta med en bit i den mosaik som kommer att läggas under förmiddagen.

Jag tänkte börja med själva infrastrukturen och tillförseln.

Här har jag en bild över hur gasnätet i Europa ser ut och hur tillförseln in till Europa sker. Studerar man den noggrant upptäcker man att det finns någon form av nav i nordvästra Europa där tillförselsystemen möts och varifrån transmissionsledningarna i stor utsträckning utgår.

Bilden blir tydligare om man lägger på exportörernas olika marknadsområden i Europa.

Nordsjögasen täcker i praktiken hela Västeuropa med undantag för Iberiska halvön. Den andra stora leverantören är Gazprom och Ryssland, som täcker hela Östeuropa och i stort sett hela Västeuropa med undantag för Skandinavien, Storbritannien och Iberiska halvön. Den tredje är Nordafrika och ett antal leverantörer av LNG som täcker hela västra Medelhavsregionen, Iberiska halvön, Frankrike, Belgien och till och med även Storbritannien. Det understryker just betydelsen av att Nordvästeuropa är själva navet i det här systemet.

Europa har två problem. Det första känner vi alla till, och det är Östeuropas stora beroende av Ryssland som leverantör av gas och problemen med transiteringen över Ukraina. Det andra problemet, som kanske inte är lika allmänt känt, är att Västeuropa står inför en gigantisk utmaning i och med att man nu i rask takt måste ersätta Nordsjögasen med leveranser från andra leverantörer.

EU har egentligen en lösning på båda problemen, och det är att man ska bygga den så kallade Nabuccoledningen, som för gas från Centralasien över Georgien och Turkiet in i Sydeuropa, och Nord Stream, som är tänkt att gå mellan Ryssland och Tyskland. Sedan säger man att man ska bygga LNG-stationer, och problemet är löst.

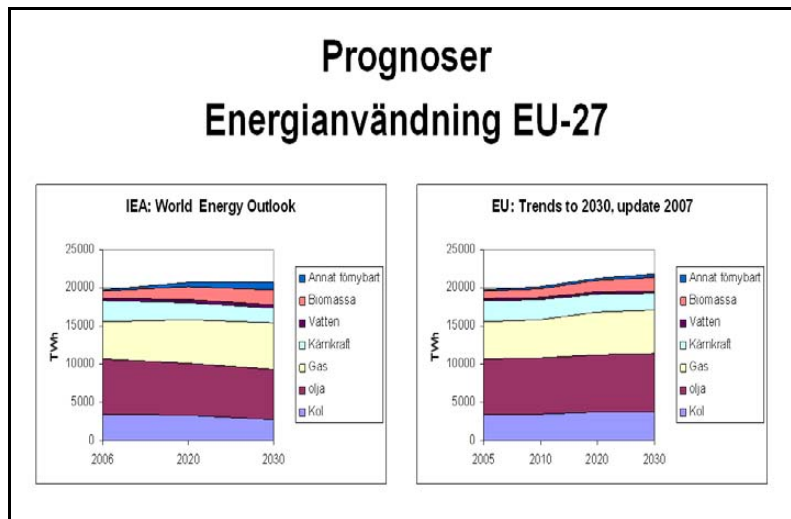
Låt oss titta lite på vad det innebär.

I Västeuropa är det i första omgången Belgien, Frankrike, Italien, Tyskland och Storbritannien som kommer att få problem. Resten av Västeuropa kommer traskande patrull efteråt, ganska snart.

Lösningen för Storbritanniens del är ganska enkel. Där bestämde man sig tidigt för att satsa på LNG, och man bygger nu LNG-terminaler och löser sitt problem på det sättet. Tyskland satsar hårt på sin Nord Stream-ledning, och om den byggs har Tyskland för överskådlig tid löst sina problem, och delvis också Belgien, Frankrike och till delar Italien. Italien satsar hårt på att få in mer nordafrikansk gas och en del LNG, och de kan också få en del gas via Nabuccoledningen om den byggs. Västeuropa kan klara sina problem.

Östeuropa har det mycket svårare. Nord Stream har, vad jag kan se, ingen som helst effekt på försörjningen för Östeuropa, mer än mycket marginellt. De länder som är mest beroende av rysk gas i Östeuropa hjälps över huvud taget inte av Nabucco. Nabucco är, om den byggs, en ledning som framför allt löser situationen i södra Europa. I första omgången är det Bulgarien, Grekland, Ungern och Balkanländerna inklusive Slovenien som har glädje av den ledningen, och på sikt även Österrike, Italien, Slovakien och Tjeckien. Men det handlar om så pass små volymer att om vi slår ut det blir det i alla fall ingen stor effekt i de totala energibalanserna.

Jag ska säga några ord om prognoser.

Här visar jag en bild över de prognoser som IEA tog fram i november förra året och en uppdatering av en EU-prognos 2007. De pekar båda på en ökning av energianvändningen till 2020 och framför allt på en kraftig ökning av gasanvändningen.

Jag tänker inte gå in på de här prognoserna. Jag är övertygad om att näste talare kommer att säga att den nya energipolitik som EU:s medlemsstater är överens om innebär att de här prognoserna är tämligen passé. Jag delar den uppfattningen.

Jag vill dock peka på en fråga, och det är den kraftiga ökningen av gasen. Det har skett en väldigt snabb konvertering av kolkraft till gaskraft i Europa. Jag tror att man måste ifrågasätta om vi kommer att se samma snabba konvertering de kommande tio åren. Det får i så fall betydelse för det europeiska behovet av gasimport. Jag antar att andra talare kommer att kommentera frågan.

En prognos som man bör fästa lite mer avseende vid är prognosen över hur den europeiska inhemska gasutvinningen kommer att utveckla sig. Den påverkas inte av några politiska beslut. Den styrs av naturvetenskap. Man kan diskutera hastigheten i nedgången i den inhemska utvinningen, men den finns där.

Om EU:s prognos – som jag i och för sig just har förkastat – är rätt behöver Europa 2020 öka sin import av naturgas med 120 miljarder kubikmeter, eller motsvarande 1 400 terawattimmar för att använda ett svenskt mått. Om gasanvändningen i Europa blir oförändrad måste vi fortfarande öka importen med 100 miljarder kubikmeter, eller ungefär 1 200 terawattimmar. Om gasanvändningen sjunker kanske vi kan komma undan med att öka importen med 80 miljarder kubikmeter.

Tittar man på alla de planer som finns på att bygga nya ledningar ser det betydande ut. Förra året fanns det planer som innebar att vi 2015 skulle öka importkapaciteten i Europa med 250 miljarder kubikmeter, alltså två till tre gånger det behov som finns 2020. Jag tycker att man inte ska bry sig om de olika investerarnas alla projekt. Det är inte relevant att börja titta på dessa, utan vad man ska se på först är vilka länder som kan leverera gas till Europa, hur mycket gas de kan leverera och hur mycket gas vi är villiga att importera därifrån.

Vem kan öka sin export till 2020?

	Nuv. Prod.	Säkra reserver (Bcm)
• Norge	88	2 960
• Afrika	182	14 180
• Centralasien	121	7 730
• Mellanöstern	255	72 550
• Ryssland	612	44 650

Det här är ungefär bilden. Vi har Norge. Nordic kommer inte att nå sin plattå-nivå i gasutbyggnad de närmaste 25–30 åren. De kan öka sin export i Europa under den tiden men inte med några stora volymer.

Nordafrika kan också öka sin export i Europa under samma period men inte med några stora volymer. Täcker vi in resten av Afrika finns det större volymer att hämta, men då finns det också en större politisk osäkerhet att ta hänsyn till.

Centralasien: Hela den diskussionen har nu hamnat i en diskussion om huruvida gasen ska föras i Nabuccoledningen eller det ryska alternativet South Stream till Europa. Men väldigt lite diskuteras hur mycket gas det egentligen är rimligt att Centralasien kan exportera till Europa 2020. Jag tror att det finns en betydande risk för att volymerna är mindre än vad man föreställer sig. På lång sikt har Centralasien kapacitet, men det tar tid att bygga ut den.

Mellanöstern har naturligtvis en potential som är alldeles otrolig – man kan försörja Europa uthålligt under mycket lång tid. Men frågan är: Hur mycket gas kommer Mellanöstern att kunna avvara till Europa, och hur mycket gas vill Europa importera från Mellanöstern? Jag tror att andra talare kommer att gå in mer på den frågan.

Det innebär att Ryssland återstår. Ryssland har kapacitet att förse oss med den gas vi behöver om vi tecknar avtal med dem. Jag ser det som svårt för Europa att lösa sin gasförsörjning till 2020 utan att samtidigt på något sätt öka importen från Ryssland.

Därmed är jag klar. Det här var en snabb executive summary. De som vill veta mer hänvisas till underlaget, där fakta och argument finns, och till den rapport som ordföranden hänvisade till.

Göran Lennmarker (m): Det var en kort och snabb överblick över gassituationen i Europa.

Vi har nu några minuter för frågor, och jag har själv en fråga som jag vill inleda med.

När du anger möjligheten att tillgodose behovet har du inte räknat på prisfrågan. Om jag har förstått det rätt är det så att gaspriset är beroende av oljepriset, och det innebär att tillgången är beroende av priset, det vill säga vad man kan utvinna.

Urban Kärrmarck: Självklart är det så. Jag tror att det finns andra i panelen som är bättre på att svara på det än vad jag är, till exempel Jonathan Stern. Ett högt oljepris ökar naturligtvis intresset för att få fram mer gas, och ett högt oljepris leder då till en ökad gasutvinning. Samtidigt innebär det att många stater som har både gas och olja i det läget ännu mer kommer att prioritera oljeutvinning då den är mer lönsam. Det är bland annat det som gäller i Mellanöstern, att man hittills inte har brytt sig om gasen för man tjänar mer pengar på att utvinna olja.

Anne-Marie Pålsson (m): Tack för en intressant föredragning!

Stort hopp knyts till Nabucco, men för att Nabucco ska kunna bli verklighet krävs Turkiets medverkan. I internationell press spekuleras det om Turkiet är intresserat av Nabuccoledningen. Som alternativ skulle Turkiet i stället vara intresserat av att utveckla sin djuphavshamn i Medelhavet för att den vägen ta ut gasen. Jag skulle vilja be dig kommentera Turkiets roll i Nabucco.

Urban Kärrmarck: Jag vet inte om jag är rätt person att göra det. Turkiet har alla alternativ. Man kan gå på den europeiska varianten med Nabucco eller den ryska South Stream-lösningen, eller, som du säger, en LNG-hamn vid Medelhavet. Jag tror att en viktig fråga är att Europa måste bestämma sig för vilka relationer man vill ha med Turkiet. Ju närmare man binder Turkiet till Europa, desto lättare är det naturligtvis att få med Turkiet på den europeiska vagnen. Det är mitt korta svar.

Holger Gustafsson (kd): Jag vill ställa frågan: Finns det reella alternativ till gasen i Europa?

Urban Kärrmarck: Inte på kort sikt. På lång sikt finns det naturligtvis sådana, men på de tidsperioder vi pratar om här finns det inte några alternativ.

Göran Lennmarker (m): Jag vill slutligen ställa en annan fråga, och det gäller perspektivet av målen för klimatsäkerhet. De efterfrågemönster du har givit, hur väl överensstämmer de med EU:s klimatmål?

Urban Kärrmarck: Det är kanske främst en fråga för näste talare att spekulera över. Det man kan säga är att den klimatpolitik som EU nu har enats om innebär på lång sikt att vi också måste begränsa gasanvändningen på något vis. Vi kan inte uppnå de långsiktiga EU-målen efter 2020, 2050 och därefter med en oförändrad gasanvändning.

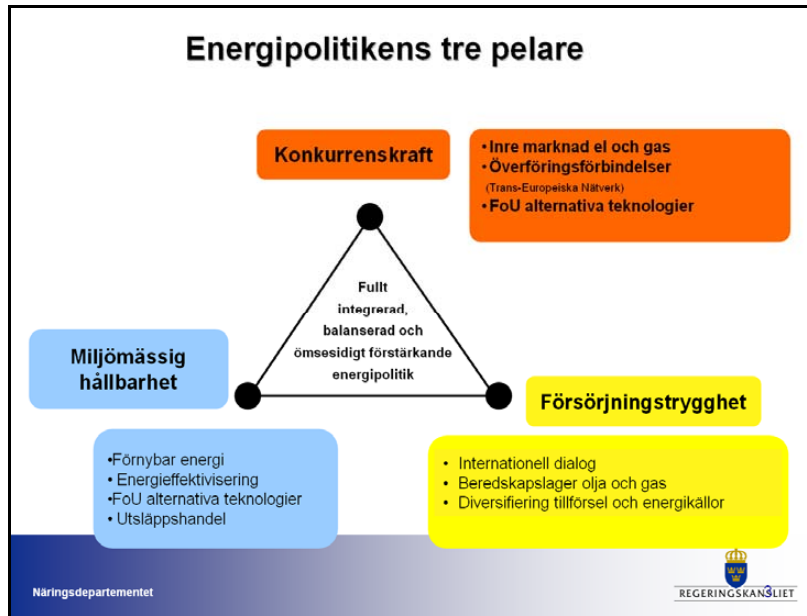
Göran Lennmarker (m): Det finns inga fler frågor just nu. Därmed tackar vi Urban Kärrmarck.

Vi går direkt över till nästa punkt och Bo Diczfalusy, som är departementsråd och sedan ett antal år chef för energienheten i Näringsdepartementet. Han har bred erfarenhet av både nationell energipolitik och EU-politik på området. Därefter kommer Mikael Eriksson.

2 Aktuell energi- och klimatpolitik i EU

Bo Diczfalusy: Tack för att jag fick komma hit! Jag har ombetts att tala om aktuella klimat- och energifrågor i EU. Med tanke på att tiden är kort tänkte jag koncentrera mig på de frågor som rör EU:s energipolitik.

Allmänt kan man säga att EU inte har någon formell gemensam energipolitik i den bemärkelsen som när vi talar om till exempel jordbrukspolitik, handelspolitik eller för den delen gemensam utrikes- och säkerhetspolitik, utan de energipolitiska åtgärder som beslutas gemensamt inom EU baseras på andra delar av fördragen. Det kan vara konkurrenspolitik, miljöpolitik, regler om den inre marknaden och så vidare. Det bidrar till diskussioner mellan länder att varje land då har rätt att välja sin försörjning. Man kan fråga sig vad detta är värt så småningom i ett mer integrerat Europa, men det är ändå utgångspunkten. Det illustrerar kanske svårigheten att enas om kraftfulla gemensamma åtgärder.

Jag har ofta tyckt, liksom många som arbetar inom energiområdet, att det är fruktbart att beskriva målen för energipolitik i allmänhet utifrån de tre hörn som finns i den triangel jag visar på bilden. Det som gäller konkurrenskraft, det vill säga låga priser eller marknadsmässiga priser på energi, miljömässig hållbarhet, som framför allt rör de klimatstörande utsläppen men naturligtvis även andra typer av miljöpåverkan, och slutligen försörjningstrygghet i den bemärkelsen att energin når förbrukarna, att energin kommer fram till brukarna utan avbrott.

Man kan exemplifiera strävandena att nå de här målen med olika typer av åtgärder. Man brukar till exempel säga att inre marknadsåtgärder, alltså liberalisering av el- och gasmarknaderna, i första hand är ett sätt att åstadkomma starkare konkurrenskraft, genom att åstadkomma konkurrens. Man beskriver gärna att ytterligare infrastrukturer framför allt skulle vara ett sätt att öka möjligheterna till en säker försörjning i betydelsen en försörjning utan avbrott.

Funderar man ett ögonblick till förstår man att de här åtgärderna är väldigt sammanflätade. En fungerande inre marknad leder också till att energi kan förflyttas inom EU utan störning och bidrar därmed också till det vi kallar försörjningstrygghet. En inre marknad leder också till att man kan utnyttja de bästa miljömässiga anläggningarna inom unionen om man väljer att utforma styrmedlen så.

Min poäng är egentligen: Att öka energisäkerheten är inte bara en fråga om rör och kablar, utan det handlar också om de allmänna regelverken för energipolitiken, som då i bästa fall samverkar.

Sedan år 2005, i samband med att de europeiska statsöverhuvudena möttes i Hampton Court under brittiskt ordförandeskap, kan man säga att förutsättningarna för energipolitiken har ändrats. Då började en diskussion på hög nivå, det vill säga en diskussion på statschefsnivå. Vid varje möte med Europeiska rådet sedan dess har energifrågan i någon form tagits upp.

Man beställde vid det här tillfället från EU-kommissionen den första så kallade strategiska energiöversynen, det vill säga ett samlat dokument som visade situationen och angav åtgärder för att förbättra situationen. Denna första översyn presenterades i början av 2007, och den innehöll också en handlingsplan för energiområdet.

En viktig del i handlingsplanen var det så kallade 20–20–20-paketet, alltså åtgärderna att minska utsläppen av växthusgaser med 20 %, att öka andelen förnybar energi med 20 % och att effektivisera energianvändningen med 20 % till år 2020. En annan viktig del av den här första planen var det som har kommit att kallas det tredje inre marknadspaketet för el och gas, det vill säga åtgärder för att fortsätta och kanske fullfölja liberaliseringen av el- och gasmarknaderna.

Man kan också säga att de här åtgärderna framför allt var inriktade på de delar av min triangel som rörde dels klimathänsyn, dels konkurrenskraft, alltså förnybara energikällor, energieffektivisering och en utveckling av marknaderna. Däremot fäste man mindre avseende vid frågan om försörjningstrygghet i traditionell bemärkelse, det vill säga åstadkommande av infrastrukturer såsom rör, kablar, lager med mera.

De senaste åren, i ljuset dels av att EU har fått nya medlemmar – Urban Kärmarck illustrerade det här – inte minst medlemmar som är väldigt ensidigt beroende av vissa leverantörer, till exempel gas från Ryssland, har fokus skiftat till mer traditionellt energiförsörjningsinriktade åtgärder. I den andra strategiska energiöversyn som presenterades i november förra året har man tagit fasta på det. Man har ökat antalet föreslagna åtgärder som syftar till försörjningstrygghet i mer traditionell bemärkelse.

Det här är ett ganska omfattande dokument, och det innehåller åtgärder inom en rad områden. Huvuddokumentet i detta som nu är under behandling inom EU:s institutioner är den så kallade handlingsplanen för energiförsörjning och solidaritet. Solidaritet har kommit att bli ett ord som handlar om medlemsstaters möjligheter att hjälpa varandra, i synnerhet under försörjningskriser.

Planen innehåller också fyra konkreta lagstiftningsinitiativ, och tre av dessa är inom energieffektiviseringsområdet, som gäller byggnader, energiprestanda, energimärkning av konsumentprodukter och energimärkning av däck. Den innehåller också en del som gäller beredskapslagring av oljeprodukter, som just nu är föremål för behandling inom EU:s institutioner.

I detta huvuddokument, som kallas handlingsplan, anges åtgärder inom fem huvudområden. Ett sådant är infrastrukturer, där man tar upp sex mer eller mindre konkreta projekt. Ett sådant är Nabuccoprojektet, som har nämnts här, eller den södra korridoren i mer vidsträckt mening. Ett annat är

den föreslagna förbindelsen, en likströmskabel, mellan de nordiska och baltiska elmarknaderna. En tredje del av dessa infrastrukturer handlar om ett gemensamt europeiskt nätverk för förnybar energi. Det innehåller också, som jag sade, energieffektiviseringsåtgärder, och åtgärder som syftar till att förbättra dialogen mellan EU och framför allt viktiga producentländer.

Det pågår, som jag sade, förhandlingar om ett förstärkt oljelagringsdirektiv, som ska ge större möjligheter till att olja ska finnas både i de volymer som efterfrågas och av de kvaliteter som är nödvändiga och för de geografiska platser där den behövs i händelse av störningar i oljeförsörjningen.

Med anledning av bland annat försörjningskriserna mellan Ryssland och Ukraina har EU-kommissionen annonserat en förstärkning av det nuvarande så kallade gasförsörjningsdirektivet. Vi väntar före sommarsemestern ett förslag till ett reviderat gasförsörjningsdirektiv som innehåller bland annat tydligare definitioner av vad som menas med en gasförsörjningskris, en tydligare fördelning av olika aktörers roller och organisationen av EU:s gemensamma svar på en eventuell gaskris.

Göran Lennmarker (m): Vi gör så att vi på en gång tar frågor direkt till Bo Diczfalusy.

Anne-Marie Pålsson (m): Jag ville ställa en kort fråga. Det har kommit ett antal grönböcker från EU på området. Riksdagen behandlade en på energisidan för bara någon månad sedan. Dem har du inte tagit upp i din presentation, och jag undrar varför du inte har tagit upp grönböcker, om de inte har något värde eller om det finns andra skäl?

Bo Diczfalusy, Näringsdepartementet: Det enkla svaret är att den tid som jag fick anvisad var väldigt kort.

Göran Lennmarker (m): Vi ska förklara att grönböcker inom EU så att säga är idéutkast som vi också behandlar i riksdagen. Sedan kommer de ofta tillbaka som vitböcker, och sedan så småningom eventuellt som mer hårda förslag.

Kenneth G Forslund (s): Mot bakgrund av ambitionen att ha en solidaritet vad gäller energitillgång: Vad är de tekniska förutsättningarna för att ha det? Är olika överföringssystem nationellt kompatibla med varandra? Vilka behov finns av att utveckla överföringssystemen? Då menar jag inte överföringssystem för att tillföra ny energi in i det som redan finns utan just för att nå detta med en gemensam energimarknad, om man nu vill göra det. Vad behöver göras då, tekniskt sett?

Bo Diczfalusy: Jag kan beskriva det här kort. Allmänt sett kan man säga att det på elsidan finns flaskhalsar i elnätet i rätt stor utsträckning. Elförsörjning har varit en nationell företeelse till någon gång i början av 90-talet, kan man säga. Nu har EU som ett indikativt mål att i varje land ska åtminstone 10 procent av landets totala högspänningsförbindelser vara utlandsförbindelser, alltså gå till andra länder. Man anvisar också medel, till exempel genom programmet för transeuropeiska nätverk. Här kan man ge pengar för förstudier

för gränsöverskridande ledningar, alltså framför allt högspänningsledningar och även gasledningar.

I den så kallade återhämtningsplan som nu håller på att beslutas finns det också ganska betydande medel för större investeringar, just för att knyta ihop olika delar av Europas el- och gasnät. Ett sådant exempel är sammankopplingen med Baltikum, och ett annat exempel är Nabuccoledningen som EU faktiskt aviserar stora investeringar för. Det kanske i alla fall är en början på ett svar på frågan.

Allmänt sett är fortfarande graden av sammankoppling inom EU ganska låg. Det gäller framför allt elsidan, men det gäller också gassidan. Det har varit en viktig del av EU:s politik att öka den samlade kapaciteten.

Göran Lennmarker (m): Jag har själv en fråga som jag inte vet om jag ställer vid rätt tidpunkt – om det är du eller nästa talare som ska svara på den – men den gäller European Energy Charter, de gemensamma spelreglerna. I vad mån är de giltiga? De utarbetades ju i början av 1990-talet, om jag minns rätt, och det var ju inte EU egentligen utan en bredare konstellation än EU som kom fram till dem. Vilken roll spelar det regelverket på just gassidan?

Bo Diczfalusy: Man kan säga att det spelar en ganska stor roll. Jag är inte Sveriges främsta expert på detta, men det är ändå som ordföranden sade. Detta är ett avtal som tillkom i början av 90-talet egentligen, först i form av en så kallad allmän stadga. Så småningom har det tillförts ett antal protokoll som är bindande, bland annat inom energieffektiviseringsområdet. De innehåller bland annat regler om investeringsskydd och säkra transiteringar, allt i syfte att underlätta och ge incitament till framför allt att västlig teknologi ska kunna etableras i östra Europa och andra delar.

Det här systemet innehåller också en förlikningsprocess som handlar om att skydda egendomar och ge just investeringssäkerhet. Det finns ett särskilt skiljedomsförfarande som jag tror man kan säga tillmäts stor betydelse.

Sedan kan man allmänt säga att åtminstone ett par stora aktörer ju inte har ratificerat det här energistadgeavtalet, och det gör det möjligen lite mindre värt. Det gäller till exempel Ryssland, och det gäller också USA, som inte skrivit på avtalet.

Göran Lennmarker (m): Tack för det! Vi går vidare.

Då är det dags för ambassadör Mikael Eriksson som är energisamordnare på UD. Det gäller väl då inte UD:s egen energi, utan det gäller mer samordning av ett agerande som i allt högre grad blir internationellt på energiområdet. Mikael Eriksson var nyligen stationerad vid ambassaden i Ottawa i Kanada, som är en stor energiproducent, och har dessutom varit verksam i den svenska representationen i Bryssel. Varmt välkommen!

Mikael Eriksson: Tack så hemskt mycket för det! Jag, till skillnad från Bo, har inte ägnat mig åt energifrågorna någon särskilt lång tid. Som ordföranden

nämnde kom jag precis tillbaka från Ottawa, och där är förvisso energifrågorna viktiga, men kanske inte i den mening som vi talar om här.

Som energisamordnare på UD är man kanske mest ett komplement, får jag väl säga, till det som Näringsdepartementet ägnar sig åt, som naturligtvis har kontrollen över energifrågorna, både hemma i Sverige och vad gäller EU:s energidagordning. Som energisamordnare är man också ett komplement till den energihandläggning som gäller geografiska ärenden inom UD:s verksamhetsområde. Jag tänker till exempel på Östeuropa och det som sker på vår egen Östeuropaenhet i det avseendet.

Den roll som man har som energisamordnare på UD – för övrigt en tjänst som inte har funnits så länge, vilket naturligtvis illustrerar den växande betydelsen för de här frågorna – innebär att stå för något slags samlad EU-syn på energifrågorna. Jag fick det beskrivet för mig vid ett tillfälle av en person som angav ramarna för min verksamhet så här: UD:s energisamordnare ska äga en initierad kunskap om det pågående geopolitiska spelet på energimarknaden och vad gäller Europas energiförsörjning. Det är alltså lite grann i ett sammandrag vad det handlar om. Det är naturligtvis också bra att det finns ett telefonnummer på UD som man kan ringa till om man vill tala allmänt om energifrågor.

Det jag tänkte göra här och nu är egentligen mest att ge er ett halvdussin exempel på utrikespolitiskt betingade frågor som vi ägnar oss åt från UD:s perspektiv, återigen som ett komplement till den beredning som sker under Näringsdepartementets ledning.

Den första frågan som jag vill nämna är Rysslands agerande. Rysslands agerande och politik på energiområdet inbegriper också förhållandet till Ukraina. Rysslands syn på energisektorn som ett väldigt viktigt statsintresse får förstås konsekvenser för hur landet agerar gentemot både energikunder och transitländer. Man kan titta på det stora gasbolaget Gazprom, som ju faktiskt ägs till 51 procent av ryska staten. Det är ett av världens allra största och mest betydande företag, även om värdet på Gazproms tillgångar faktiskt har sjunkit på senare tid av förklarliga skäl och exporten tycks gå ned.

Här, kopplat till Rysslands agerande, finns också det som vi hörde om alldeles nyss, nämligen Rysslands syn på just energistadgan. Där kan man konstatera att Ryssland alltså inte har ratificerat denna. De har däremot varit med och undertecknat den. Alldeles nyligen presenterade Ryssland vad man skulle kunna kalla ett tankepapper eller ett konceptpapper där ett alternativ skissas till den energistadga som vi har i dag. Vi får se hur behandlingen av den frågan går vidare, men det är ett konkret exempel på den misstro som Ryssland har gett uttryck för när det gäller just nyttan av energistadgan.

Kopplat till Rysslands agerande finns naturligtvis också frågan om i vilken mån vi behöver hålla en beredskap för eventuella nya gaskriser med stoppade leveranser via Ukraina. Vi kan inte utesluta att det blir ytterligare sådana gaskriser som vi såg i januari. Det kan också tänkas inträffa före årsskiftet, det vill säga under vårt ordförandeskap i EU.

Det som händer är att varje månad den 7:e förfaller ukrainska räkningar till betalning, och frågan är naturligtvis varje gång om Ukraina ska kunna uppfylla sina åtaganden. Det är naturligtvis också så att den politiska och den ekonomiska situationen i allmänhet i Ukraina påverkar och kan leda till svårigheter med betalningarna.

Det finns en beredskap inom EU för att återinsätta till exempel de europeiska övervakare som sändes ut i samband med gaskrisen i januari. Det finns också någonting som kallas för The Gas Coordination Group, som är inrättad inom EU och som bevakar den här utvecklingen löpande.

Det pågår ett internt förberedelsearbete inom Regeringskansliet. Det handlar om att stärka vår beredskap för att kunna hantera de här frågorna på ett bra sätt i egenskap av ordförandeland. Det arbetet leds av Statsrådsberedningen och omfattar ett antal olika frågor. Energiberedskapen är en sådan.

Den tredje punkt jag ville nämna är USA. Det finns ett tydligt intresse från amerikansk sida att stärka dialogen och utveckla samarbetet med EU på energiområdet. Här handlar det för vår del om att hitta former och en ambitionsnivå när det gäller samarbetet med USA, men det gäller också för oss att följa utvecklingen internt i USA vad gäller energidagordningen, även med koppling till klimatfrågorna inför Köpenhamn.

Den fjärde punkten gäller den södra korridoren, som redan har nämnts här i dag. Det finns ett antal infrastrukturprojekt för transit av energi från den kaspiska regionen och Mellanöstern till Europa, framför allt Sydösteuropa, genom framför allt Turkiet. Det gäller ju inte bara ett enda projekt, utan det handlar om ett antal sådana. Det som har fått mest uppmärksamhet och det som kanske är det mest prioriterade är den så kallade Nabuccoledningen. Frågan är naturligtvis här vad EU som organisation kan och bör göra. I morgon hålls ett toppmöte i Prag där EU förväntas uttrycka sitt fortsatta engagemang i frågan.

Jag går vidare på min lista. Punkt nummer fem som jag ville nämna rör vårt eget närområde. Det gäller naturligtvis Baltikum, och behovet att få till stånd en fungerande baltisk energimarknad och i förlängningen en koppling till Skandinavien och Sverige.

Som ni kanske vet hölls nyligen ett premiärministermöte mellan de baltiska staterna. Då kom man överens om att en förbindelse mellan Sverige och de baltiska staterna lämpligen kan dras över vattnet via Litauen. Det var ett stort framsteg att faktiskt enas om den dragningen.

Min sjätte punkt handlar också om närområdet. Den gäller Nord Stream. Här är regeringens budskap, som ni säkert vet, att bolagets ansökan handläggs i enlighet med svensk lagstiftning och internationella konventioner. Det gäller att säkerställa Östersjöns miljö kvalitet, som är den prioriterade frågan. Här handlar det mycket om att på ett bra och pedagogiskt sätt förmedla en korrekt bild av hur beredningsarbetet inom regeringen går till och vilket läget är.

En sjunde punkt, som jag också tänkte avsluta med, är Arktis. Det ligger ju nära till hands när man kommer från Ottawa, som jag gör. Det är en stor och växande fråga för kanadensarna och för USA och även oss andra, vill jag

påstå. Klimatförändringarna har ju en särskilt stor inverkan på Arktis, och det aktualiserar ett antal viktiga frågor i norr. Det rör suveränitetsaspekter på sådana saker som farleder som öppnas när isen försvinner, det handlar om kontinentalsockeln och det handlar också inte minst om tillgången till energifyndigheter i Arktis.

Det var en lista på frågor som sysselsätter oss inom UD på det här området, som återigen växer och som finns på dagordningen nu på ett helt annat sätt än tidigare. Jag vill bara poängtera att de inte är en del av en strukturerad EU-dagordning på samma sätt som det Bo beskrev alldeles nyss, utan det här är mer en ganska lös utrikespolitisk materia som man får hantera beroende på utvecklingen i världen, vilka resurser vi har och vilka politiska prioriteringar som regeringen vill göra. I vilken mån det faktiskt påverkar oss konkret i vår roll som EU-ordförande i höst, det återstår nog att se.

Göran Lennmarker (m): Tack för det, Mikael Eriksson! Jag skulle vilja ställa två frågor själv. Den ena gäller miljöprövningen och Nord Stream. Har du någon tidtabell för detta?

Mikael Eriksson: Ja, det här är ju vad vi kan kalla ett förvaltningsärende där det pågår en beredning. Miljöprövningen har man tidigare sagt ska vara avslutad i juni. Nu vet jag att det också är en fråga om vad bolaget kan leverera, och där tror jag att det möjligen har uppstått någon försening här på sista tiden. Men juni har det sagts tidigare. Det kan tänkas bli lite senare.

Göran Lennmarker (m): Tack! Vi har också ett påpekande. Den förbindelse du nämnde mellan Sverige och Litauen är alltså en elförbindelse. Vi ska väl inte förväxla det med någon annan ledning. Vi talar ju mycket om gas här, så det kan vara bra att påpeka detta.

Carina Hägg (s): Det är intressant när du berättar om din bakgrund i Kanada. I det perspektivet kanske du har ett extra starkt intresse för och har följt utvecklingen i den norra delen av Europa. Men vi har ett land som inte är med i EU, vårt grannland Norge. Norrmännen är ju väldigt aktiva norröver. Vi har diskussioner med Island som har ambitionen att bli medlem i EU, men vi har också Ryssland med flera.

På vilket sätt utvecklar vi kontakterna? Jag vet att det finns kontakter, men på vilket sätt utvecklar vi konkret kontakterna och kan utgöra en sammanbindande länk mellan EU och Norge? Det som händer norröver är ju viktigt för oss också.

Mikael Eriksson: När det gäller vår relation till Norge och EU, om vi säger så, finns det ju ett ömsesidigt intresse på alla möjliga områden. Det handlar naturligtvis inte bara om energi. För Norge är det väldigt viktigt att se på Sverige som en förbindelselänk till vad som händer inom EU, och det gäller även på energiområdet.

Sedan konstaterar jag, efter de samtal jag har haft med norska kolleger, att Norge också är en så pass viktig internationell aktör att man har en direkt

access till allt som händer i Bryssel. Företag som Statoil och Norsk Hydro sitter naturligtvis på en enorm både branschkunskap och kunskap om de politiska processer som styr energimarknaden, och de har, vill jag påstå, ett imponerande kontaktnät och är kanske inte ens särskilt beroende av oss från svensk sida för att kunna agera kraftfullt i de frågor som de tycker att de berörs av.

Göran Lennmarker (m): Tack för det! Därmed tackar vi Mikael Eriksson och går över till den andra halvan av vår utfrågning, Gasfrågan till 2020, alltså på tio års sikt. Inte nog med att vi ska ha nya talare – vi ska också ha en ny förhandlingsordförande. Jag lämnar över ordet till nästa ordförande, Carina Hägg.

B. Gasfrågan till 2020

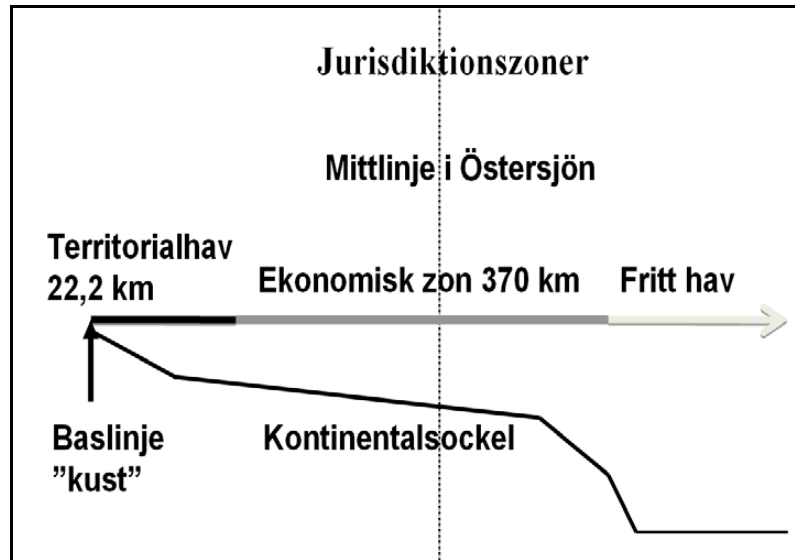
3 Ansvarsförhållanden vid storskalig skada på pipeline på Östersjöns botten

Carina Hägg (s): Jag tycker att det har varit väldigt intressant så här långt, och nu ska vi med lika stort intresse följa resten av den här förmiddagen.

Jag vill knyta an till vad vi har gjort tidigare här i riksdagen. Utrikesutskottet och miljö- och jordbruksutskottet har tidigare haft en gemensam utfrågning. Det var redan 2006 och handlade om en gasledning i Östersjön. Då belyste vi bland annat frågan om internationell rätt i sammanhanget.

I nästa anförande kan vi knyta an till denna tidigare utfrågning och de frågor vi har diskuterat sedan dess och få en belysning av de rättsliga aspekterna på ansvarsförhållandena vid en storskalig skada på en pipeline på Östersjöns botten. Vi har förmånen att ha David Langlet här. Han har bland annat tillsammans med folkrättsprofessor Said Mahmoudi vid Stockholms universitet skrivit en juridisk rapport för den statliga Havsmiljöutredningen. Varsågod!

David Langlet: Jag tänkte börja med en mycket kort redogörelse för det allmänna rättsliga ramverket för verksamheter till havs, framför allt med fokus på jurisdiktionsfrågor, alltså: I vilken mån kan olika stater som har olika typer av relationer till en verksamhet utöva lagstiftande eller dömande och verkställande kontroll över sådana verksamheter?

Den bild jag visar ger en skissartad överblick. Jag vet att rättschefen i UD, Ehrenkrona, har givit en liknande genomgång för ett par år sedan vid en hearing här, så jag ska fatta mig mycket kort.

Utgångspunkten är alltså att från kusten och ungefär 22 kilometer ut i havet råder det så kallade territorialhavet. Det innebär att kuststaten har mycket långtgående befogenheter. Med undantag för rätten till oskadlig genomfart, alltså andra staters rätt att bedriva sjöfart, har kuststaten närmast total kontroll över det här området.

Passerar vi den här gränsen, den yttre gränsen till territorialhavet, kommer vi in i den ekonomiska zonen, och där, som namnet antyder, är kuststatens kontroll begränsad till i huvudsak vissa ekonomiska funktioner, framför allt att utnyttja naturresurser i form av fiske men också mineraler, olja, gas och liknande.

Botten i det här området refererar vi till som kontinentalsockeln, och den sträcker sig under både territorialhavet och den ekonomiska zonen, men den är föremål för en delvis egen rättslig regim.

Utanför den ekonomiska zonen – den kan då sträcka sig nästan 400 kilometer ut från kusten – kommer det fria havet. Där har i stort sett alla stater samma rättigheter. Havet är alltså öppet och dess tillgångar är öppna. Stater förväntas samarbeta vid utnyttjandet av det, men det finns inte något företräde för någon särskild stat.

I Östersjön råder emellertid följande situation, nämligen att havet inte är så brett att det uppstår något fritt hav, utan hela Östersjöns vattenmassa är täckt av territorialhav och ekonomisk zon. Vi har också kontinentalsockel i hela Östersjön. Vi har alltså inget djuphav.

Det här leder till vad jag kallar för ett antal rättsliga grundförutsättningar. Även om det inte framgår av titeln på mitt anförande har jag tagit min utgångspunkt i den faktiskt planerade gasledningen i Östersjön, som har diskuterats mycket på senare år. Jag kommer alltså att fokusera på den.

Den planerade pipelinen i Östersjön kommer enligt planerna att ha en sträckning genom den svenska ekonomiska zonen och på svenska kontinentalsockeln. Det innebär alltså att svenskt territorialvatten, det område där Sverige har långtgående jurisdiktion, inte berörs.

Läggandet av en pipeline i ekonomisk zon och på kontinentalsockeln faller i sig inte under kuststatens jurisdiktion, det vill säga i det här fallet Sveriges jurisdiktion. Däremot finns det vissa så att säga funktionella rättigheter som kuststaten har. Det handlar huvudsakligen om att göra en prövning utifrån miljömässiga aspekter och kunna styra hur dragningen och i viss mån utformningen av den här kabeln sker. Som säkert alla ledamöter känner till pågår det nu en prövning i det här specifika fallet. Den sker av regeringen i enlighet med lagen om kontinentalsockeln.

Om det nu uppstår en skada på en sådan här gasledning i Östersjön och det genererar problem i omgivningen – problem i form av skada på antingen människor och egendom eller naturvärden av olika slag – vad är det då för regelverk vi har att falla tillbaka på? Om vi tittar på lite mer välbekanta områden, nämligen transport av olja och i någon mån också gas, då med fartyg, ser vi att detta är väldigt väl reglerat internationellt. Här finns ett antal konventionsregimer som kanaliserar det ekonomiska ansvaret till den som äger fartyget. Det kombineras också med obligatoriska försäkringslösningar så att man ska vara säker på att kunna identifiera någon som också ska ha de ekonomiska resurserna för att täcka upp sådana skador. Det har vi sett på senare år är ett system som fungerar ganska väl. Det finns rätt stora resurser att ta av här. Ansvaret är i stort sett strikt, det vill säga man behöver inte visa att det har varit försummelse från fartygsägarens sida, utan har skadan skett ska i de flesta fall ersättning utgå.

Men någon motsvarande internationell reglering för skador orsakade av pipeliner finns inte. Man kan väl säga att det här över huvud taget är ett område som har varit föremål för väldigt lite uppmärksamhet, i Sverige i stort sett ingenting, men även internationellt är det en ganska begränsat diskuterad fråga. Man kan tänka sig en analog tillämpning av reglerna om frakt med fartyg, men om till exempel Sverige skulle vilja tillämpa motsvarande regelverk på andra staters medborgare måste det i så fall ske i dialog med de staterna utifrån någon form av överenskommelse.

En grundläggande skyldighet i folkrätten är att stater inte får tillåta att deras territorier eller någon under statens jurisdiktion eller kontroll handlar på ett sådant sätt att skada, åtminstone när det gäller mer omfattande skada, orsakas på andra staters territorier eller utanför någon stats territorium, till exempel i den ekonomiska zonen. Man skulle alltså kunna tänka sig, vid en sådan här storskalig olycka, att en stat skulle kunna hållas ansvarig för att

man har varit försumlig i hur man har reglerat och kontrollerat dragandet eller driften av en sådan här ledning.

I fallet med Sverige skulle det här vara mycket osannolikt och svårt att argumentera för juridiskt eftersom Sverige inte i grund och botten har jurisdiktion över en pipeline i sin ekonomiska zon. Vi har bara vissa funktionella rättigheter. Man kan möjligen säga att om Sverige utövat väldigt långtgående kontroll vad gäller dragningen och varit styrande för hur en kabel ska dras och utformas och det i sin tur genererar olyckor på något sätt skulle man kunna föra en sådan argumentation, men det framstår som väldigt hypotetiskt. Det är snarare de stater som har kabeln, pipelinen, i sitt territorialvatten och verkligen har kontroll som skulle kunna möta ett sådant ansvarsanspråk.

Vem är det då som utövar jurisdiktion i praktiken? Ja, om en skada uppstår i den ekonomiska zonen – då talar vi alltså fortfarande om skador på omgivningen, inte skador på själva pipelinen – har vi inget glasklart internationellt regelverk när det gäller det vi kallar civilrättslig jurisdiktion, alltså exakt hur långt stater får utsträcka sina anspråk på att utöva jurisdiktion, till exempel i skadeståndsrättsliga frågor. Det här varierar en del mellan stater. Men det skulle sannolikt vara kontroversiellt om Sverige försökte utöva sådan jurisdiktion över effekter i den ekonomiska zonen, framför allt om de inte direkt berör svenskt liv eller svensk egendom. Gör de det finns det rätt goda grunder. Det är inte heller glasklart om man över huvud taget kan tillämpa svenska skadeståndsrättsliga regler, alltså internt i vår egen rättsordning, i den ekonomiska zonen.

Det finns i havsrätten en allmän skyldighet för stater att tillhandahålla vad vi kallar för rättsmedel, alltså rättsliga instrument för de enskilda individer eller företag som har drabbats av en föroreningsskada eller motsvarande till havs. De måste kunna ha något rättsmedel i den nationella rätten. Till exempel Sverige men också andra kuststater i Östersjön är alltså skyldiga att tillhandahålla sådana rättsmedel i sina nationella rättsordningar. Det innebär förstås inte att vi kan säga att de är omedelbart effektiva i varje läge.

Det finns också, vilket är av intresse för de stater kring Östersjön som är EG-medlemmar – numera alla utom Ryssland, en skyldighet för oss att tillhandahålla rättsmedel när det gäller ekologiska skador, skador som uppstår på hotade eller särskilt skyddade områden eller arter enligt Natura 2000-systemet. Där måste alla stater tillhandahålla rättsliga instrument för att kunna utkräva ansvar.

Vad skulle då en skada på själva pipelinen kunna leda till? Internationellt kommer jurisdiktion i det här fallet att finnas främst hos det vi kallar sändarstaten och hos mottagarstaten, det vill säga den som sänder gasen genom pipelinen och den som mottar den i andra ändan av ledningen. I det aktuella projektet i Östersjön skulle det alltså vara Ryssland och Tyskland. Att Sverige skulle utöva jurisdiktion vid materiella skador på ledningen framstår inte som rimligt.

Kostnader och kommersiella skador som skulle kunna uppstå till följd av ett brott på pipelinen får man nog betrakta som en fråga för de kommersiella

aktörerna. Det är de som måste ha ekonomiska garantier från varandra för att kompensera sådana eventualiteter.

Vi kan konstatera att det här är ett område som är ganska bristfälligt reglerat och där vi inte har så mycket tidigare erfarenheter att gå på. Vad finns det då för praktiska angreppssätt?

Norge har ett antal pipelineer som går mellan Norge och Storbritannien. Där har man i varje enskilt fall tecknat ett bilateralt avtal mellan de två staterna just för att klargöra vilka jurisdiktionsprinciper som ska gälla. Inte ens där har man i och för sig lyckats rätta ut alla frågetecken. Det finns fortfarande tolkningsfrågor där man är osams.

I Östersjön kompliceras det av att det finns stater som Sverige, där det bara är den ekonomiska zonen som berörs.

Allra sist ska jag säga att de praktiska förutsättningarna för att utöva jurisdiktion och verkställa eventuella beslut också kommer att påverkas av var de kommersiella aktörerna har sin juridiska hemvist. Den som till exempel äger och driver en pipeline är i första hand föremål för kontroll i sin hemstat. Det bör man tänka på.

Carina Hägg (s): Tack. Det var väldigt klargörande på många punkter, även om det också innehöll sådant som komplicerar bilden ytterligare. Vi behöver se just en sådan komplicerad bild för vårt fortsatta arbete här.

Jag har en fråga som jag tror att många ställer sig. Du talade om den funktionella jurisdiktionen. Då är miljödelen väldigt naturlig för oss. Men vad finns det för ytterligare delar, och varför har man valt bort dem i det här sammanhanget?

David Langlet: Om jag förstod frågan rätt tror jag att svaret är följande: Över huvud taget har man lyft ut just ledningar och pipelineer från den generellt gällande regleringen av verksamheter i ekonomisk zon. Det handlar om att man har garanterat alla staters rätt att få dra ledningar och pipelineer kors och tvärs genom områden. Det gör att det så att säga inte finns något tydligt ramverk att applicera.

Hade det handlat om en konstgjord ö, en oljeplattform eller annan anläggning hade det varit givet vem som hade kontroll, och då hade den staten kunnat applicera sin miljölagstiftning ganska långtgående. Nu har man skapat en särreglering för pipelineer och kablar, och man har egentligen inte fyllt på med ordentliga regler. Man kan säga att det i mångt och mycket beror på att staterna inte har varit överens om hur man ska se på det. Man har avsiktligt lämnat ganska stora luckor i den skrivna rätten.

Göran Lennmarker (m): Jag ville fråga om European Energy Charter. Har man där något regelverk för pipelineer?

David Langlet: Jag är ingen expert på European Energy Charter. Men såvitt jag vet är det som sades här tidigare huvudsakligen en fråga om investerings-skydd. Jag tror inte att de här aspekterna berörs.

Göran Lennmarker (m): Det kanske finns någon annan som kan svara?

Bo Diczfalusy: Jag har begärt ordet för att säga att jag egentligen inte kan svara på den frågan heller. Energistadgan reglerar framför allt frågor om investeringar och handel och inte den typ av frågor som har varit uppe här, alltså ansvaret för skada.

Anne-Marie Pålsson (m): Vi fick höra att effektiviteten i avtalen beror på var aktören har sin hemvist. Kan du nämna något land som skulle göra avtalen extremt ineffektiva?

Jag tror att Gazprom har sitt säte i Schweiz. Påverkar det effektiviteten i de bilaterala avtalen?

David Langlet: Jag är ingen expert på jurisdiktionsöverenskommelser mellan gemenskapen eller Sverige och Schweiz. Såvitt jag vet omfattas de av den så kallade Luganokonventionen om verkställighet och så vidare av civilrättsliga domar, så jag tror att det finns ett väl utarbetat regelverk och system för att fördela jurisdiktion och verkställa beslut mellan till exempel Sverige och Schweiz liksom med kuststater vid Östersjön. Däremot känner jag inte till något om relationen mellan Ryssland och Schweiz.

Anne-Marie Pålsson (m): Min första fråga var om du kunde nämna något land som till exempel Gazprom skulle kunna ha sitt säte i och som skulle göra att kraften och effektiviteten i bilaterala avtal skulle vara väldigt svag. Jag förmodar att man då får välja någon form av skurkstat.

David Langlet: Talar vi plötsligt om Gazprom i stället för om Nord Stream? Nord Stream har ju säte i Schweiz såvitt jag känner till, medan Gazprom är ett ryskt företag.

Det finns naturligtvis mer långtgående mekanismer för exempelvis oss i Sverige att se till att juridiska beslut verkställs så länge vi håller oss inom gemenskapen eller bland gemenskapen närstående länder som Schweiz. Det finns inte lika starka mekanismer när det gäller till exempel Ryssland.

Kenneth G Forsslund (s): Vilka problem och skillnader finns mellan de inblandade ländernas rättssystem, sätt att skriva avtal, skadeståndsrätt och sådant? Utifrån din föredragning är det ganska uppenbart att det behövs ett bilateralt avtal. Finns det tydliga skillnader mellan de inblandade staternas rättssystem i skadeståndsrätt, ansvarsfrågor och sådana saker?

David Langlet: Detta ligger utanför min kompetens, är jag rädd. Nationella civilrättsliga regelverk är inte min specialitet på något sätt. Jag avstår från att svara. Det blir för spekulativt.

Mattias Rust, Världsnaturfonden: Om vi efter att pipeline Nord Stream har blivit lagd skulle bedöma att det har uppstått miljöskador, vilken möjlighet har vi att då kräva någon form av ersättning för det?

David Langlet: Det måste besvaras utifrån det enskilda fallet. Vilken typ av skada är det? Var har den skett? Har själva skadan uppstått på svenskt territorium, eller har den också uppstått i ekonomisk zon? Sedan måste man analysera jurisdiktionsförhållandena mellan Sverige och Schweiz på ett sätt som jag inte har hunnit göra sedan jag förra torsdagen blev tillfrågad om att komma hit. Jag kan inte svara på det.

Carina Hägg (s): Vi ser att det finns många frågor som vi kanske måste återkomma till i våra interna diskussioner. Tack! Det var jätteintressant.

Vi går nu vidare på vår dagordning till punkten Energisäkerhet i ljuset av utbud och leveranssäkerhet. Vi välkomnar Jonathan Stern, som är en av Europas ledande experter på gasfrågor. Han ska här belysa för oss strategiska ställningstaganden som påverkar EU och som tas i länder och företag som levererar gas. Välkommen fram!

4 Energisäkerhet i ljuset av utbud och leveranssäkerhet

Jonathan Stern: Tack så mycket! Jag uppskattar att ni har bjudit in mig att tala i den här församlingen. Det är också en mycket intressant frågeställning. Med tanke på tiden och den diskussion som vi redan har haft tänkte jag inte ta upp något annat än just naturgas. Det är också det som jag är bra på. Jag leder det enda forskningsprojekt i Europa som handlar om just naturgasfrågor.

Om ni är intresserade kan jag nämna två ytterligare rapporter. Dels ett dokument om krisen i januari 2009 som man kan ladda ned från vår webbplats, och så en ny 500-sidig bok om OSS och gasmarknaden. Det är mig veterligen den enda bok som behandlar detta ämne så utförligt.

Jag tänkte tala om hela frågan om Ryssland och OSS-leveranser av gas och försörjningstrygghet. Det är frågor som är aktuella i ljuset av den kris som uppstod i januari 2009.

Andra har redan nämnt att detta inte är de enda viktiga frågor som är kopplade till den europeiska försörjningstryggheten. Kaspiska havet har nämnts, och kanske även Nordafrika, som är viktigt om än i något mindre grad. Vi har LNG och ledningsincidenter.

Försörjningstryggheten när det gäller rysk gas är aktuell i ljuset av leveransavbrottet i januari 2009. Det finns ett pågående hot om brist på gas som många medlemsstater och Brysselbyråkrater kanske inte är tillräckligt medvetna om. Mikael Eriksson sade att vi skulle kunna få en ny Ryssland – Ukraina-kris vilken månad som helst med ett nytt stopp om Ukraina inte kan betala för gasen och inte klarar av att lagra den och så vidare. Det är ett stort och brådskande problem i mycket större utsträckning än övervakningsmekanismer, solidaritetsmekanismer, strategiska översyner, partnerskapsförhandlingar och så vidare. Det är detta vi bör koncentrera oss på, och det brådskar!

Alla de så kallade lösningar som läggs fram med modernisering av rörledningar, nya pipelineer och rörledningar i till exempel Kaspiska havet tar inte

hänsyn till de tidsramar som gäller för nästa kris. Det kan mätas i dagar eller veckor, men de flesta av dessa lösningar kräver många år innan de är helt färdigställda.

Det vi behöver är fler sammankopplingar och utökade lagringsmöjligheter, framför allt i de centrala och sydöstra delarna av Europa. Det är oerhört angeläget, men att döma av det 3 miljarder euro stora stimulanspaket som EU tagit fram nyligen skulle man inte kunna tro att det var särskilt brådskande. Man lägger nästan lika mycket pengar på en rörledning mellan Belgien och Frankrike som på hela östra och centrala Europas uppkopplingar när det gäller gasledningar.

Mest brådskande – i ljuset av det kommande svenska ordförandeskapet kan det vara väl värt för er att ta ställning till detta noggrant – är att få till stånd ett betalningsarrangemang för att försäkra sig om att Ukraina varje månad kan betala i tid och köpa in tillräckligt mycket gas för vinterlagring. Ett sådant arrangemang skulle kunna utgå från det som inrättades men aldrig utnyttjades av europeiska gasbolag under krisen i januari 2009.

De rördragningar och pipeliner som kan slutföras tidigast för att på ett avsevärt sätt minska det europeiska beroendet av Ukraina är Nord Stream, inom två och ett halvt år, och South Stream, inom låt oss säga sex år. Dessa ledningar är ingen fullständig lösning eller något alternativ till gas via Ukraina, och det är inte på något sätt billiga lösningar. De skulle minska de försörjningstrygghetsproblem som är kopplade till det nuvarande beroendet av transitering via Ukraina. Med tanke på att den ekonomiska och politiska turbulensen i det landet verkar öka snarare än minska skulle det kunna innebära ett viktigt bidrag till europeisk gasförsörjningstrygghet. Jag är särskilt oroad av läget framåt nästa vinter, när det börjar dra ihop sig till presidentval i Ukraina.

För mig är Nord Stream inte längre en Östersjöfråga, och South Stream är inte en fråga enbart för Svartahavsområdet. Detta är ledningar som nu handlar om paneuropeisk försörjningstrygghet på gasområdet. Motstånd mot Nord Stream i Östersjöländerna på grund av miljöhänsyn är helt och hållet legitimt, men efter mina 30 års arbete med studier av kabeldragningar till havs kan jag inte dra mig till minnes någon incident som på något sätt skulle ha orsakat miljömässiga skador. Det finns exempel på att ledningar gått sönder, att man har varit tvungen att reparera och att man har tappat saker till havs som man har fått plocka upp, men jag kan inte dra mig till minnes någon större miljömässig katastrof, med undantag för olja, förstås.

Som jag nämnde är det helt berättigat med miljömässiga farhågor, men i många fall verkar de ha antiryska inslag, och då särskilt inslag av motstånd mot rysk gas snarare än miljöhänsyn. I utrikesutskottet slår man med rätta fast att antiryska känslor och misstankar mot ryska bakomliggande motiv är fullt förståeliga med tanke på erfarenheter sedan tidigare. Om baltiska länder inte vill utnyttja rysk gas via Nord Stream står det dem fritt att välja att fatta ett sådant beslut. Men jag ifrågasätter om de har rätt att ifrågasätta och blockera dragningen om de inte har konkreta bevis på miljöproblem av allvarlig karak-

tär eller andra frågeställningar – till exempel spionagerelaterade frågor – som är påtagliga och inte kan lösas.

Om Nord Stream inte kan gå vidare på grund av motstånd från medlemsstater i EU är det viktigt att de som motsätter sig ledningen noggrant väger de effekter det får för andra länder inom EU med transitering via Ukraina. De som menar att problemet inte handlar om att minska beroendet av transit via Ukraina utan snarare att minska beroendet av rysk gas har inte uppfattat dels att det finns långsiktiga avtal med europeiska köpare som löper över 10–20 år eller till och med längre, dels att det inte finns några motsvarande mängder gas som man skulle kunna importera någon annanstans ifrån med alternativ infrastruktur. Om Europa väljer att öka importen från Ryssland utöver de befintliga kortsiktiga avtalen är en annan frågeställning för såväl Europa som Ryssland.

Under årtiondet fram till januari 2009 hade vi inga incidenter som ledde till avgörande gasbrist i de europeiska länderna. De som uppstod hade framför allt inhemska orsaker snarare än utländska.

Europa, och framför allt centrala och sydöstra Europa, befinner sig nu i ett annorlunda läge och måste hantera detta på lämpligt sätt under de kommande veckorna och åren. Om man misslyckas kommer det på ett avgörande sätt att påverka gasförsörjningen i olika europeiska länder. Det omedelbara behovet är framför allt att försäkra sig om att Ukraina kan betala. På längre sikt måste man modernisera befintlig ukrainsk infrastruktur och få på plats ny infrastruktur med Nord Stream och South Stream som viktiga inslag.

Carina Hägg (s): Tack så mycket! Jag vill tacka Stern för detta mycket intressanta inlägg. Jag tror att vi alla har fått en hel del ny information att arbeta vidare utifrån.

Jag vill ställa en fråga: Finns det någon koppling mellan det som nu har fördragits här och kommissionens arbete med att utveckla ett tidigt varningssystem? Har du i så fall någon komplettering om hur man skulle förstärka ett tidigt varningssystem?

Jonathan Stern: Problemet med kommissionens system för tidig varning är att det kan fungera väl om vi vet att situationen kan lösas i de länder som berörs. Det vi vet från januari 2009 är att vi kan utfärda varningar till länder i centrala och sydöstra Europa. Men särskilt i sydöstra Europa finns inga möjligheter att vidta lämpliga åtgärder eftersom man har ett sådant beroende. Dessutom blir det svårt att få ett sådant varningssystem att verkligen vara tidigt om Ukraina per den 7:e inte lyckas betala och man två tre veckor senare får ett stopp för leveranser och Ukraina inte kan transitera gasen vidare till Europa.

Göran Lennmarker (m): Om jag förstod professorn rätt var skälet för Nord Stream att man skulle skeppa befintlig gas över en annan väg för att göra leveranssäkerheten större, det vill säga att gå förbi Ukraina. Nu finns det ju en gasledning som går genom Vitryssland och Polen, och det lär vara förberett att lägga en parallell till den. Då skulle man gå förbi Ukraina men inte gå via

Östersjön. Varför skulle det vara mindre attraktivt med denna förberedda ledning än att gå genom Östersjön?

Jonathan Stern: Av precis samma skäl som den ukrainska dragningen har varit problematisk skulle den vitryska vara det. Vi har inte haft samma incidenter men icke desto mindre allvarliga incidenter 2004 och 2006. De har inneburit att gas i behövliga mängder inte har kunnat nå fram till övriga länder i Europa. Om Gazprom hade tänkt igenom de svårigheter man skulle komma att stöta på i Vitryssland tror jag att man skulle ha försökt bygga något i stil med Nord Stream redan för tio år sedan.

Det man har valt är att enda sättet att trygga leveranser till Europa är att vara ute till havs. Den första gasledningen var Blue Stream. I januari 2009 pekade man på framgången där eftersom man lyckades leverera alla de volymer som Turkiet behövde med hjälp av en förstärkt Blue Stream-kapacitet. Det skulle man inte ha klarat av om denna ledning hade gått på land.

Den första tanken var förvisso att använda Vitryssland för att kringgå gasledningen genom Ukraina, men det har inte lyckats.

Anne-Marie Pålsson (m): Jag har en fråga om Nabucco. Professor Stern pratade om South Stream men inte om Nabucco. Det tycker jag är intressant. I de dokument som kommer från EU-kommissionen nämns nämligen inte South Stream, men däremot nämns Nabucco. EU har också lovat både finansiellt och politiskt stöd till anläggandet av Nabucco. Mig veterligen har South Stream inte kommit längre i projekteringen än vad gäller Nabucco, det vill säga att man knappt har startat alls.

Jag skulle vilja veta varför South Stream här ses som ett bättre och säkrare alternativ än Nabucco.

Jonathan Stern: När jag talar offentligt brukar jag vara mycket försiktig med att inte tala för eller emot en specifik ledning, men jag kan berätta vad som står i den bok vi har publicerat. Med South Stream har man kommit mycket längre än med Nabucco. Här har man de flesta tillstånd för transitering, man har gasen, och frågan är bara om man har tillräckliga finanser, för det blir en väldigt dyr pipeline.

Nord Stream kommer inte att ge så mycket ny gas, även om det blir en del ny gas som kommer till länder i sydöstra Europa och Italien, men även här kommer man att kunna ha en ledning med ny sträckning och rysk gas. Om vi hade haft South Stream den 1 januari hade vi inte behövt genomleva den gaskris som vi såg i Ukraina.

När det gäller Nabucco finns det just nu väldigt lite gas. Man har åtaganden för väldigt lite gas. 2020 ska man ha 30 miljoner kubikmeter, men vi vet inte varifrån de ska komma. Det finns inte några sådana åtaganden från något land. Parterna i Nabucco har kontaktat ett antal länder och frågat om att få gas, men det är väldigt lite som man har utfäst sig att leverera. Många länder har också tackat nej till att sälja denna typ av volymer för Nabucco.

Det finns andra ledningar som jag tycker att ni bör titta lite närmare på, till exempel den som går via Albanien och den som går genom Italien, Grekland och Turkiet. Det är mindre ledningar. Det forskningsarbete som vi har gjort tyder på att man i området kring Kaspiska havet och Mellanöstern skulle kunna få fram tillräckligt med gas för att fylla de ledningarna åtminstone fram till 2020. Efter 2020 vet vi inte hur situationen ser ut. Då kan det komma gas från andra håll.

1975 skrev jag ett dokument, och det är så länge sedan att det kanske inte är någon som kommer ihåg det, men då förutspådde jag att vi skulle se ledningar från Iran och andra länder i Mellanöstern som skulle gå till Europa för att tillhandahålla gas, men vi har inte kommit närmare något system med ledningar från den delen av världen.

Om vi ser på de internationella ledningar som finns och utesluter dem som kom fram under Sovjetunionens tid kommer vi att se att det inte finns särskilt många som går över fler än två länder eftersom det är väldigt svårt att få fram sådana dragningar.

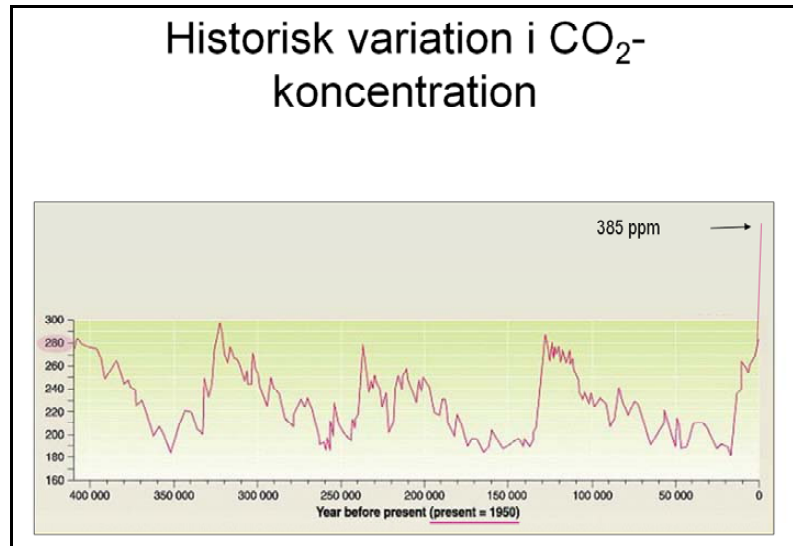
Carina Hägg (s): Vi tackar så mycket. Du har gjort ansträngningar för att komma hit i dag och delge oss dina stora kunskaper.

Under nästa punkt har vi bjudit in ytterligare en professor. Nu är det Thomas Sterner från Göteborgs universitet. Han kommer i sitt anförande att översiktligt belysa sambandet mellan energisäkerhet och klimat och hur detta påverkas av hur efterfrågan utvecklas, energiskatter, prisutveckling på olika energislag och av teknikutvecklingen. Varsågod!

5 Energisäkerhet och klimat i ljuset av efterfrågan, skatter, prisutveckling och teknikskiften

Thomas Sterner: Nu går vi över till lite mer klimatinriktning.

När man eldar olja, kol eller gas, alltså något fossilt bränsle, använder man flera resurser – dels själva resursen som jag lite slarvigt här betecknar kemiskt som CH_n , dels syre, och så bildas koldioxid. Det har visat sig att atmosfärens förmåga att assimilera denna koldioxid är ett problem.

Jag tänkte dröja mest vid klimatfrågan. Här har vi den berömda kurvan över koldioxidkoncentration. Ekonomer brukar säga att fem år är lång sikt. Det här är 600 000 år, så det är i alla fall lång sikt. Koldioxidhalten är nu helt och hållet utanför det som vi har några tidigare erfarenheter av på en väldigt lång tidsskala. Det vi brukar kalla för historien är ett streck här, bara en millimeter tjockt. Även den kinesiska historien ryms inom detta. Men i själva verket har ökningen skett sedan industrialiseringens genombrott, och det är klart att det inte är ett rakt streck. Drar man ut skalan ser vi att vi ökar med ett par ppm per år.

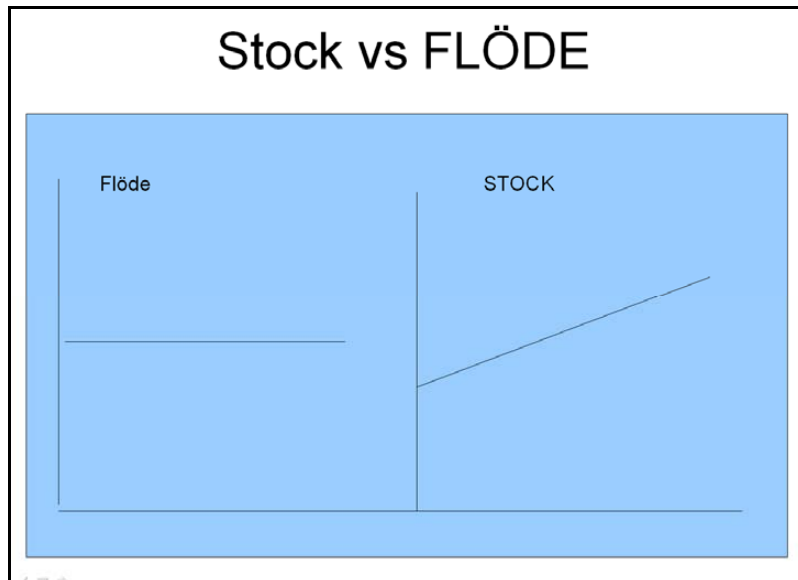
EU har satt upp mål, och man diskuterar lite olika mål som inte är helt samstämmiga. Det ena målet är två grader, och det andra målet är 550 ppm. Det räcker troligtvis inte för att nå två grader, för då kanske man ska ha 450 ppm. Det är alltså diskussioner om den här målnivån.

I det här diagrammets perspektiv kan man inte säga att detta är ett särskilt ambitiöst mål för att stoppa någonting. Vi hamnar på en nivå som fortfarande är orimligt långt ifrån bakgrundsvariationen. Om indikatorn är 200 eller 280 är troligtvis viktigt. Vid 200 har det varit istid, och vid 280 har det varit en sådan mellanistidsperiod som vi lever i nu. Orsakssambanden är väldigt komplicerade, och jag ska inte ge mig in i dem. Jag ska inte heller påstå att det här är enkelt, men det är i alla fall en indikator som är viktig. Att vi då skulle lägga oss någonstans på 450 eller 550 är inte så väldigt betryggande i det perspektivet.

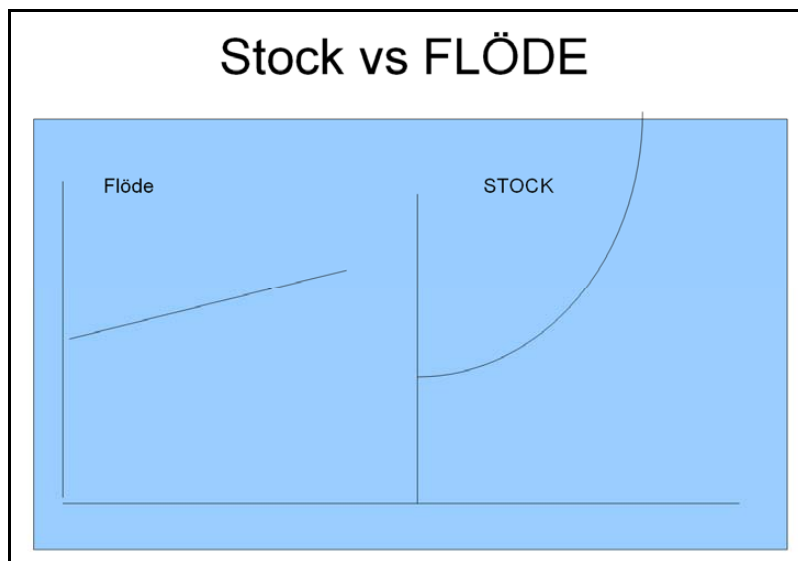
I ett annat perspektiv är det dock ett väldigt ambitiöst mål, för det här är ett ackumulerande problem. Vi har ett problem av stockar och flöden. Jag tänkte väldigt enkelt illustrera detta.

Om vi har ett flöde som är kontinuerligt, vilket alltså innebär att vi skulle använda lika mycket fossila bränslen varje år, vad skulle då hända med halten

koldioxid i atmosfären? Då skulle den öka så här. Är detta en beskrivning av vad vi har i dag i världen? Nej, det är det inte.

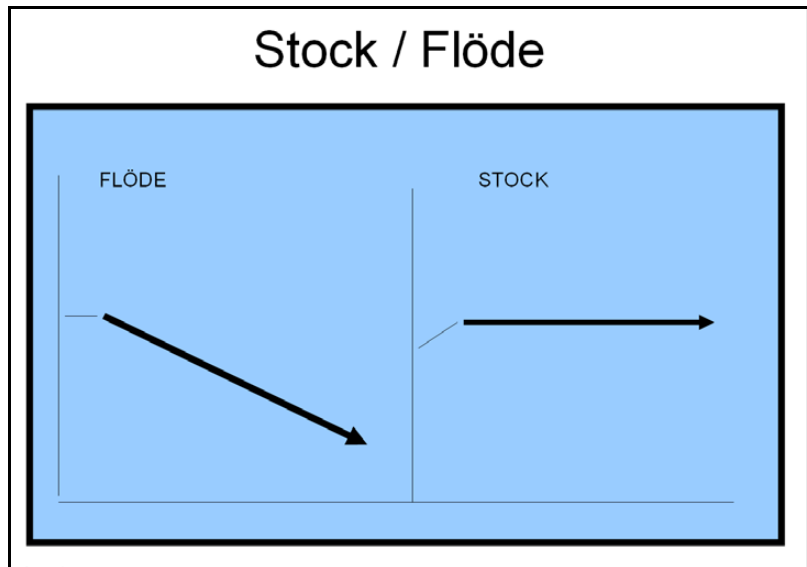

Det här är en bättre beskrivning. Trots ganska mycket snack och skriverier om växthuseffekten har vi alltså ökande utsläpp år efter år. Utsläppen är större än de var i fjol och så vidare. Det betyder att koldioxidhalten accelererar.

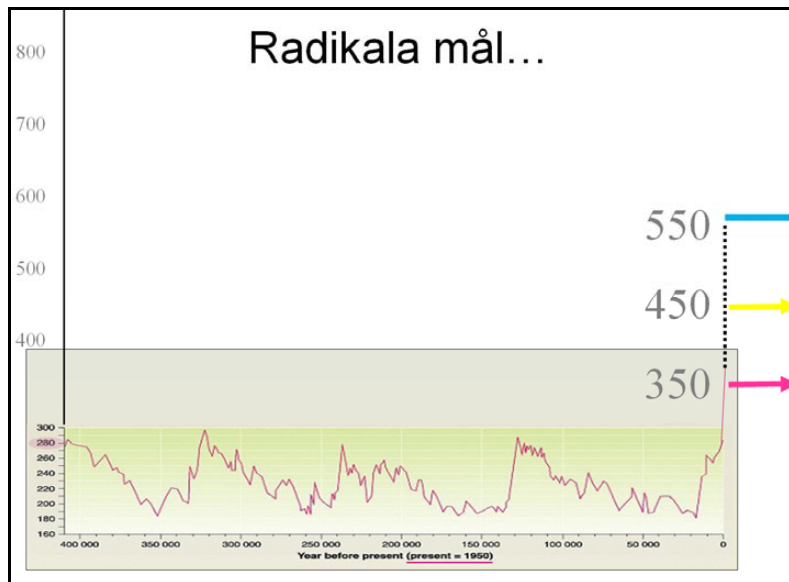

Enkel matematik säger alltså att om vi vill stoppa denna process – vid vilken nivå som helst, men så snart som möjligt – och sluta ökningen i stock, vad innebär det då för utsläppsnivån? Jo, det innebär ganska rejäla sänkningar i utsläppsnivå.

Utsläppsnivå är här nästan liktydigt med förbrukning av fossila bränslen. Inte förstås om man använder *carbon capture and storage*, alltså att man avskiljer koldioxiden och lyckas förvara den i gamla gasfält eller något annat, men annars är förbrukning av fossila bränslen liktydigt med utsläpp av koldioxid.

Oavsett vilken nivå vi ska stanna på innebär det alltså drastiska reduktioner, bara det att de blir större och snabbare om man har ett mer ambitiöst mål, vilket illustreras av den här figuren.

Om vi ska försöka nå 350 ppm får vi väldigt snabbt minska våra utsläpp, och ska vi nå något annat mål går det lite långsammare.

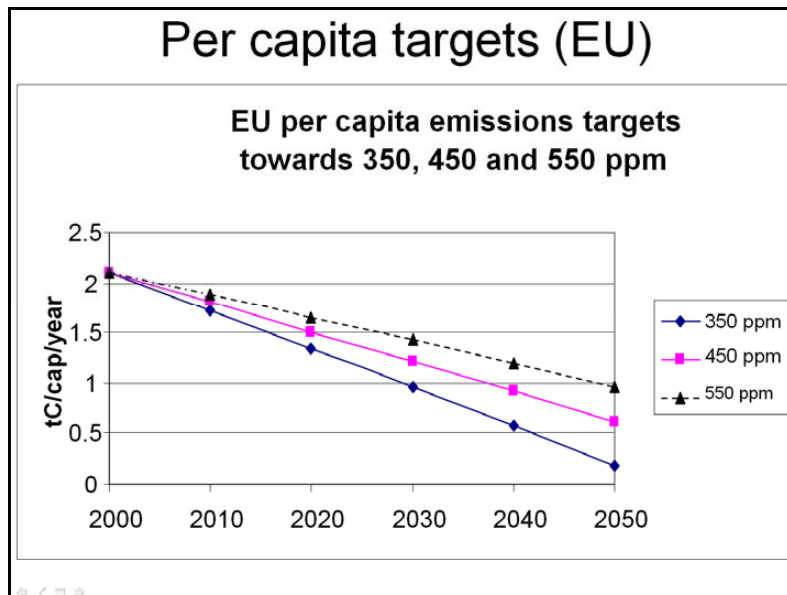
När det gäller utrikespolitiska konsekvenser, bara som ett exempel av många eftersom det har varit lätt att få fram kartor på det, ser man att ganska stora delar av Bangladesh, där det bor 50 miljoner människor eller något sådant, läggs under vatten. Det är många andra konsekvenser på många andra ställen; detta var bara ett exempel.

Det här är komplicerat, just därför att vi har så olika utsläpp per person. USA har de högsta, och Europa har också ganska höga. Indien har de allra lägsta utsläppen. Vi är ungefär 6 miljarder människor, och vi släpper ut ungefär 6–7 gigaton kol. Det är ungefär ett ton kol per person; det är ungefär detsamma som ett ton olja – inte riktigt, men nästan.

Om vi ska bli 10 miljarder människor och samtidigt minska utsläppen till hälften måste genomsnittet ned till ungefär 300 kilo, vilket ungefär är Indiens nivå i dag. Man kan lätt fördela ut detta på regioner om man vill och se vad minskningen i fossila bränslen borde vara per region med det enkla antagandet att vi skulle ha ungefär liknande utsläppsströmmar någon gång i framtiden, 2050 eller någonting, och så bara det villkoret att man ska sluta öka halten av koldioxid i atmosfären. Då måste Europa minska till ungefär hälften år 2050, även för det minst ambitiösa målet, och betydligt mer om man ska nå ett av de mer ambitiösa målen.

EU har nyligen beslutat om 20-20-20, vilket bland annat innebär att man ska minska utsläppen med 20 procent till 2020. Det följer grovt sett den streckade linjen.

Det jag ville säga med denna bakgrund var att detta bara är början. Gasledningarna förmodar jag ligger rätt länge. Det är ganska långsiktiga beslut. Det här med att minska 20 procent till 2020 är en liten, första början. De stora minskningarna kommer efteråt. Vi ska fortsätta minska mycket mer mellan 2020 och 2030, 2030 och 2050 och så vidare.

Även ett land som Kina måste minska eller sluta öka, vilket är väldigt svårt för dem att tänka sig, särskilt eftersom de brukar ha en tillväxt på 12 % i ekonomin – inte just nu, men de har haft det länge – och då är det ganska svårt att hålla förbrukning och därmed utsläpp konstanta.

Jag tror att världen kommer att använda många styrmedel. Just nu är det en väldig fokusering på vad som ska hända i Köpenhamn och hur fortsättningen på Kyoto ska se ut. Jag tror att det säkraste man kan säga om allt detta är att vi faktiskt inte alls vet vad som kommer. Det finns ganska framstående forskare i USA, kanske de mest framstående, som vill skrota hela idén med utsläppsprätter och förhandlingar om procent. I stället vill de införa internationella skatter. Nordhaus och många med honom har föreslagit internationellt samordnade men nationella skatter.

Vi vet faktiskt inte vad som kommer, men jag tror att vi med mycket rimlig säkerhet kan säga att det kommer något.

Jag brukar ställa frågan vilka styrmedel folk tror har varit mest effektiva. Vi pratar ju själva väldigt mycket om ETS och utsläppshandelssystemet i Europa.

Själv tycker jag att det enda styrmedel som faktiskt har haft någon betydelse hittills är bensinskatter. Jag brukar illustrera det med ett diagram där man till vänster ser priser på bensin i lite olika länder. Italien och England ligger

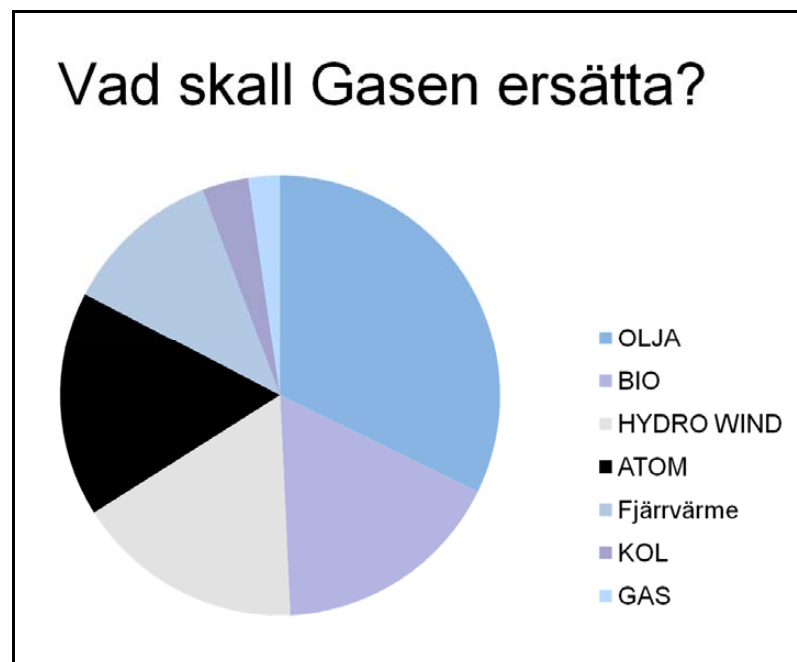
högst och USA lägst. Sedan har vi förbrukningen per person på den andra delen, och där är det omvänd ordning. Det är ganska stor skillnad också.

Jag räknade ut vad europeiska och japanska bensinskatter har betytt hittills. Ni minns att jag nyss sade att vi släpper ut 6 gigaton kol från fossila bränslen. Ungefär 1 gigaton av dessa – 1,13 – kommer från transportapparaten i OECD. Om alla länderna i OECD-området, alltså inklusive framför allt USA, hade haft engelska eller italienska priser på bensin och diesel i stället, hade det varit 0,7. Om vi hade haft amerikanska priser hade det varit 1 ½. Detta är alltså ett styrmedel som faktiskt har minskat utsläppen på planetär nivå.

Det hade kanske varit bättre om jag också hade haft exempel på gaspriser, men det har jag inte. Det är mycket svårare att räkna på. Det är mycket längre kontrakt, och det finns inte samma typ av snabba marknadsmekanismer. Men likväl är den grundläggande mekanismen naturligtvis densamma: Ju dyrare ett fossilt bränsle eller vad som helst är, desto mindre förbrukar man.

Jag upprepar poängen: Det är svårt att säga vilka styrmedel vi kommer att ha 2020 eller 2030, men det kommer att bli dyrare och dyrare att släppa ut och därmed förbruka kol, olja och gas. Så mycket dyrare att våra utsläpp har minskat med 20 procent, får vi hoppas.

Min sista bild handlar bara om Sverige. För svensk del kan man ställa sig frågan om vi ska skaffa oss mer gas. Jag har inte någon helt färdig åsikt i den frågan men kan undra lite grann vad den skulle ersätta. Här är den svenska energimixen 2007.

De stora delarna är olja, sedan har vi biomassa, vatten, kärnkraft och fjärrvärme. Kol och gas är de små högst upp. Kol är för litet för att ersätta. Det ersätts väl i så fall bäst av biomassa. Oljan kan man tänka sig att man skulle vilja minska, men nästan hela oljeskivan är faktiskt transportsektorns oljeförbrukning, alltså bensin. Det är klart att man skulle kunna tänka sig att ha gas i bilar också, men jag vet inte om det är den naturligaste lösningen. Jag har bara med det som ett frågetecken. Jag har alltså ingen riktig åsikt.

Behovet av ett minskat utsläpp av koldioxid skulle å ena sidan vara ett argument mot att över huvud taget skaffa sig fler källor till fossila bränslen. Å andra sidan är naturligtvis gas bättre än olja och kol som fossilt bränsle. Koldioxidhalten är lägre. Men jag vet inte, med tanke på om Sverige ska minska utsläppen, vad gasen då ska ersätta. Behövs den verkligen? Det är ett frågetecken.

Carina Hägg (s): Jag vill gärna inleda med en fråga av en mer övergripande art. Vi talar om energiskatter och miljöpåverkan under den millimeter vi befinner oss på den tidsaxel du skissade för oss. Är olika styrinstrument, varav skatter är ett kraftfullt redskap, mer kopplade till hur man ser på skattefrågor generellt i ett land eller i en region, eller är det kopplat mer direkt till en ambition att förändra klimatsituationen och utsläppen?

Thomas Sterner: Det finns många länder med ett kraftigt politiskt motstånd mot skatter av ideologiska skäl, och man kan få samma effekt genom till exempel handel med utsläppsrätter. Det har ju ofta anförts som ett argument varför USA skulle ha valt utsläppsrättshandel för att minska svavelutsläppen där. Skatt, som till exempel vi själva använder, hade varit ett betydligt naturligare och enklare styrmedel, men det finns ett ideologiskt motstånd mot skatter, och då kan man i stället ha utsläppsrättshandel.

Man kan dock ha skatteliknande styrmedel, som vårt styrmedel för kväveoxider i Sverige. Det är utformat som en skatt, men i och med att den betalas tillbaka till näringslivet ger det ingen total ökning av statskassan och ingen belastning på näringslivet som helhet. Det går alltså att ordna sådana upp- och nedbördsneutrala instrument som liknar skatter likaväl som det går att ha utsläppsrättshandel där man auktionerar utsläppsrätterna så att det blir en intäkt i statskassan. Egentligen borde man alltså frikoppla fördelningsfrågan från frågan om man ska använda ett kvantitetsmedel eller ett prismedel.

Göran Lennmarker (m): Thomas Sterner nämnde att gas släpper ut mindre koldioxid än kol och olja, om jag förstod det rätt. Men om man ser på energintensiteten, måste man i så fall använda relativt sett mer gas för att få ett visst energiutfall?

Thomas Sterner: Jag menar att utsläppen av koldioxid i förhållande till energimängd är lägre för gas. Det rör sig om något tiotal procent eller något sådant. Det är alltså ingen gigantisk effekt. Det är mer väte i så det blir lite mer förbränning av väte och lite mindre förbränning av kol relativt sett.

Kenneth G Forslund (s): Thomas Sterner frågar vad gasen ska ersätta. Frågan är väl egentligen om vi ska ersätta något av de här energislagen. Är det inte energieffektivisering som vi måste fokusera på? Med den väldiga ansträngning som din kurva visar och som avslutas med ett närmast lodrätt streck av partikelhalt i luften känns det inte som att biobränslen heller är lösningen. Det blir koldioxidutsläpp av det också, måhända inte av fossil karaktär, men i en väldigt ansträngd atmosfär måste det rimligen vara en tveksam lösning. Det fortsätter ju att upprätthålla den här höga halten som vi måste ha ned. Då är väl egentligen inte biobränslen en lösning.

Thomas Sterner: Jag håller med om början: att energieffektivisering är klart det mest lovande. När det gäller biobränslen är det i och för sig så att över livscykeln för ett träd eller vilken gröda det än är har den koldioxid som man släpper ut vid förbränning sugits ut från atmosfären. Det är alltså över hela trädets eller grödans livscykel neutralt, och biobränslen bidrar på så sätt inte till att höja koldioxidhalten i atmosfären.

Det är bra med biobränsle, och man kan till och med tänka sig att man hade biobränslekraftvärmeverk med koldioxidinfångning och lagring. Då skulle man samtidigt få el och värme och dessutom suga ut koldioxid ur atmosfären när trädet växer och sedan lagra. Då skulle man få ett sätt att minska koldioxidhalten.

Alf Eriksson (s): Jag har en fråga på samma spår. Ska jag tolka din föredragning här på slutet med ekonomiska styrmedel som att det är den delen som vi ska inrikta oss på, och det behövs inga tillkommande gasledningar? Ska jag tolka budskapet på det sättet?

Thomas Sterner: Det kortaste svaret vore väl ja. Jag har inte specialstuderat frågan om vi ska ha gasledning eller inte, så jag vill egentligen inte uttala mig så jättemycket om det. Men det är klart att de stora spåren och vad som behövs ur klimatsynpunkt är å ena sidan energieffektivisering där potentialerna är mycket stora. Europa använder kanske en tredjedel så mycket bensin som USA till exempel på grund av prisskillnaden. Så besparingspotentialerna även uppåt är väldigt stora.

Å andra sidan tror jag också att vi i Sverige rimligtvis står inför en väldigt stor utbyggnad av vindkraft och bioenergi. Jag tror alltså att det är de viktigaste besparingarna. Jag tror kanske egentligen inte att gasen behövs till det.

Carina Hägg (s): Då går vi över, inte bara från den här rundans sista frågeställning, utan också till den sista punkten i rundan om gasfrågan till 2020 och Alan Riley, professor vid City University i London. Han ska i sitt anförande ge sin syn på ett önskvärt tillstånd. Det är inte dåligt att ge sin syn på ett önskvärt tillstånd och dessutom hur man ska kunna nå dit! På vilket sätt kan EU både öka energisäkerheten och samtidigt nå klimatmålet? Det ska bli intressant att vara med på den resan. Varsågod, Alan Riley!

6 Vad är ett önskvärt tillstånd – hur kan vi nå dit? Olika sätt för EU att öka energisäkerheten och samtidigt nå klimatmål

Alan Riley: Jag tänkte tala om kopplingarna mellan energisäkerhet, klimatförändringar och liberaliseringen av marknaden. Jag ska också tala om att man faktiskt kan förena dessa områden, men innan jag kommer in på det skulle jag vilja ta upp ett par andra frågor. Man har nämnt energistadgan. Jag arbetar faktiskt med att undervisa om just detta, så efter seminariet svarar jag gärna på sådana frågor.

För det andra vill jag inledningsvis säga att jag inte håller med professor Stern. Vi är inte riktigt överens om det han har sagt om Nord Stream och South Stream. Jag anser att bägge dessa, framför allt South Stream, blir väldigt dyra. Vi har sett siffror på upp till 20 miljarder dollar som det skulle komma att kosta. Gazprom har ju också uttalat sig om kostnader. Vi ska komma ihåg att Gazprom nu har en skuld på kanske 35 miljarder dollar, samtidigt som gaspriserna går ned. Tanken att man skulle kunna bygga den här på kort tid och få fram finansiering är jag alltså inte så säker på. Både Nord Stream och South Stream blir väldigt dyra, och frågan är vem som i slutändan ska betala för dessa dyra ledningar. Det kan vara värt att fundera på.

Jag skulle vilja säga att det vi måste göra är att se till att de ledningar, det nät, som finns i Ukraina och från Ukraina moderniseras. Det är det det handlar om. Där finns ett väldigt stort system för ca 20 miljoner kubikmeter, men om man moderniserar systemet kanske man skulle kunna komma upp i 120–160 miljarder. Den gas vi skulle få via Nord Stream och South Stream skulle vi alltså kunna få billigare genom att modernisera systemet för ledningar som finns i Ukraina. Jag tycker att det finns goda skäl att göra detta. Vi ska se till hur det kan moderniseras och göras mer internationellt och tillgängligt.

Här skulle stadgan kunna komma till användning. Vi har också ett utkast till ett transiteringsprotokoll, och där skulle vi också kunna fundera över om vi skulle kunna få fram ett transiteringssystem som är lite mer stringent, där vi verkligen ser till att vi får en internationell lagstiftning. Jag hävdar att vi får ett mycket billigare system på så sätt, och vi får också fram det mycket snabbara jämfört med att bygga nya ledningar.

Detta hänger samman med liberaliseringen av nätverk runt om i Europa. Inte heller här håller jag med Jonathan. Han talade om prischocker, men det finns alternativ. Det har vi sett till exempel i USA där man arbetar med experiment med skiffer. Här ser vi att man på många håll i USA klarar sig bra utan gas. Vi ser också hur det ser ut i länder som Tobago och Nigeria där det finns resurser som skulle kunna gå till Europa, eftersom man har svårt att ta sig in på den amerikanska marknaden från dessa länder.

Detta betyder att vi kan få fram gas. Det finns också möjligheter att få gas från Libyen till exempel, vilket betyder att det faktiskt finns mer än vad man

kanske tror vid en första anblick. Detta gör också liberaliseringen mer attraktiv. Om vi blandar liberalisering med nya källor kan vi nå goda resultat.

Jag går därmed in på mina bilder och ska tala om liberalisering, energisäkerhet och klimatförändringar. Jag vill påstå att dessa i grunden går att förena. Det är viktigt att komma ihåg. När man talar om energisäkerhet påstår man ofta att liberaliseringen skulle vara skadlig på klimatområdet. Jag håller inte med. Jag anser att liberaliseringen betyder att vi ges en möjlighet att förena dessa olika områden. Ur ett miljöperspektiv kan det ge ett ramverk inom vilket vi kan finna lösningar för nätet, och vi kan testa olika lösningar.

I Storbritannien har vi just nu ett förslag på gång där man skulle kunna få fram 5 procent grön energi i Storbritannien. Problemet med förslaget, som jag ser det, är att man talar om väldigt stora kostnader för att få i gång projektet, och jag anser att de här kostnaderna skulle kunna leda till stora finansiella problem för Storbritannien. Om man i stället testade på en liberaliserad marknad kunde man kanske komma fram till att den här lösningen med att använda sig av barriärer vid flodmynningen i Severn inte var en bra lösning.

Jag tycker nog att vi med en liberalisering i Europa kan få fram mycket potential. Vi kan skydda oss mot tillgångsschocker på så sätt.

Vi måste jämföra detta med hur det har sett ut historiskt. Vi har på de flesta håll i Europa haft en väldigt traditionell gasmarknad. Vi har haft en dominerande aktör som har tillhandahållit gasen, som har byggt nät och sedan tagit betalt av konsumenterna. Det är så systemen har fungerat traditionellt sett, och man har sagt att det här är förutsägbart och ger säkerhet.

Detta talar man om i många länder. Vi ser nu, om vi tittar till exempel på Italien, hur man fortsätter att expandera, hur man bygger ut efter oljekrisen och hur man nu också börjar ta in olja och gas från externa håll.

Det här betyder att man har behövt ta fram en ny process, och det har kostat att finna dessa nya processer.

Låt oss se på södra Italien där man inte använder särskilt mycket gas. Det är många dagar under året då man inte behöver gas. Behövs det då ett så dyrt system? Är det effektivt? Är det ett effektivt sätt att få fram energi på?

Det man bör titta kritiskt på är det faktum att det tycks finnas en hög grad av säkerhet i monopolmodellen i slutändan, men hur är det egentligen i verkligheten? Det man i slutändan gör är att samhället förlitar sig på en eller ett par inhemska aktörer som har statsstöd. Dessa aktörer har ofta en tendens att vidta åtgärder som faktiskt minskar säkerheten i försörjningen eftersom man ofta har kontrakt med ett par leverantörer och eftersom man ofta begränsar tillgången till nya alternativ, till exempel grön energi. När man talar med leverantörer i Europa är det största klagomålet att monopolen inte släpper in dem på marknaden. Samma sak gäller ledningar och elnätet.

När fler aktörer släpps in får vi också fram mer energi och kan påverka priset, vilket betyder att det system vi har i dag inte är det bästa möjliga för något land.

Under 1990-talet var Storbritannien det första landet som började liberalisera. Vi tittade på systemet, hur det såg ut med lagring, transparens i syste-

men. Visst gjordes misstag, men vi såg att det hjälpte till. Det som gjordes var att vi särskilde nätet från tillhandahållaren. Då såg vi också att vi fick fram mer kapacitet som gick in i systemet. Det här har ökat försörjningstryggheten i Storbritannien. Det såg vi också exempel på i januari. Då hade vi den liberaliserade gasen från Storbritannien som gick till andra länder och som kunde tillhandahållas på den marknad som fanns på kontinenten.

Vi har också en EU-kommission som är för en liberalisering. Vi har de dominerande monopolen. Det betyder i slutändan att vi får ett lapptäcke av marknader i Europa, det vill säga vi har ingen enhetlig inre marknad. Det betyder att man också för EU:s del får många klagomål från andra företag på oskälighetskonkurrens. Det betyder att kommissionen arbetar för en liberalisering och nu arbetar på ett tredje sådant paket. Den här processen är på gång.

Vad har hänt när vi har liberaliseringsprocessen och också har hamnat i en finansiell kris? Har man slutat med liberaliseringsarbetet för att det hela har kommit i kläm? Nej, man arbetar vidare och liberaliseringen kommer att fortsätta. Här måste vi komma ihåg hur det ser ut med EU:s konkurrenslagstiftning och det faktum att parallellt som man arbetar med att ta fram ett tredje paket för liberalisering har vi ett generaldirektorat inom Europeiska kommissionen som arbetar med konkurrensfrågor. Nu tittar man på påståenden om att man från monopolens sida agerar på ett olagligt sätt, att man använder sig av felaktiga förfaranden. Här har man också fått fram mycket bevisning i gryningsrader som kommissionen har genomfört på olika håll i Europa. Man tittar på hur det ser ut med tillgång för tredje part, att man olagligt fastställer priser. Det finns också en mängd andra anklagelser som har kommit fram från olika företag. Det som man kommer att fortsätta med under ett antal år är att från kommissionens sida göra det svårt för de gamla monopolerna att fortleva.

Kommissionen har redan uttalat sig ett femtontal gånger i sådana fall och har också tagit många av fallen till domstol för konkurrensbrott. Det blir svårt för någon politisk grupp i Europa att stödja de gamla, traditionella energiföretagen och de gamla modellerna.

Vi ser också hur företagen agerar. Eon har gått med på att avyttra och sälja ut nät. Samma sak är det med RWE. Detta hänger samman med att man riskerar att åtalas för brott mot konkurrensregler av kommissionen. När man såg risken att kanske behöva betala böter beslutade man sig för att avyttra en del av nätet.

Vad betyder det här för liberaliseringen framöver? Vi har talat om projekt som Nord Stream och South Stream. Ett problem är att det här har blivit prestigeprojekt. Kan ett sådant projekt fungera på en liberaliserad marknad? Vi talar om nya ledningar. Vi kan få fram gasen billigare i gamla ledningar. Får vi mer sammankopplingar kan vi få fram gasen billigare. Kommer man då att kunna sälja denna gas till ett pris som gör det möjligt att få tillbaka investeringarna? Det är en fråga som jag ställer mig vad gäller både Nord Stream och South Stream. Har man från gasföretagens sida råd att bygga dessa ledningar?

Det handlar inte bara om att få fram de kontanter som behövs nu, utan det behöver också betalas av på lång tid. Klarar man av det?

Jag skulle vilja ta upp frågan om den gröna energin. När vi liberaliserar måste vi göra det möjligt för aktörer som har alternativa energislag att erbjuda dessa produkter. Det måste bli lättare för dem att få tillgång till näten, att koppla upp sig på näten. De gamla dominerande monopolföretagen kommer inte att ha full kontroll över näten. Andra företag måste släppas in. På så sätt får vi också bättre möjligheter att testa nya lösningar och på så sätt få fram gröna lösningar för Europa.

Avslutningsvis har vi frågan om energisäkerhet. Det här är naturligtvis en politisk fråga. Här har vi sett vissa problem. Det största problemet hänger väl samman med försörjningstryggheten och vad som kommer från Ryssland. Vad finns och vad kan vi få levererat från Ryssland? Där har vi företaget Gazprom, som har tillhandahållit ca 80 procent av gasen i Ryssland. Nu håller man på att titta på nya gasfält. Om vi ska liberalisera finns det naturligtvis problem med försörjning från Ryssland och Ukraina av den gas som finns. Ett annat problem är hur mycket ny gas som Ryssland kan få fram. Här har vi också en viktig fråga vad gäller trygghet i försörjningen.

Det var min presentation. Därmed svarar jag gärna på frågor.

Carina Hägg (s): Då har vi möjlighet att ställa några frågor efter det här sista anförandet.

Du pratade om grön energi. Det känns spännande. Jag skrev för länge sedan till mitt energibolag och frågade om jag kunde få leveranser av grön energi. Det var nog första gången de hade fått den frågan, och det gick inte då.

Vi talar om stabila förutsättningar, långsiktighet på energimarknaden. Hur ser du på möjligheterna för de små nya företagen som kan utveckla nya energislag och förändra produktionssätt och leveranssätt? Du har varit inne lite grann på detta. Kan du se det som vi som politiker inte vill se byggas upp, nämligen barriärer mot att förnya sektorn och skapa kreativa nya företagare?

Alan Riley: Jag håller med. Det är intressant. I Europaparlamentet hade man nyligen en intressant utfrågning med olika människor och gröna entreprenörer. De talade om alternativa sätt. Tillsammans med dem fanns finansiärerna i sina grå kostymer.

Här måste man få den konservativa finansiella marknaden att förstå att det finns en framtid för grön energi. Det finns många bra entreprenörer på det området.

Det handlar om att få fram system som fungerar. Då måste systemen testas på marknaden. Här säger man ofta att länder inte ska välja ut vinnarna. Det kanske finns en risk i stället att man väljer någon som visar sig bli en förlorare. Där kan marknadstestningen bidra till att finna goda lösningar och få till stånd ett samarbete mellan entreprenörer som söker finansiärer.

Man kan också titta på skattelättnader. Vi måste få fram lösningar som verkligen fungerar i längden. Det kan vara något som man tror är en bra lösning. Men hur ser det ut på lång sikt med skalbarhet?

Vi kan se på ett exempel, batteridrivna bilar där man använder sig av litium. Finns det tillräckligt med litium på vår jord för att ha en miljard sådana bilar? Idén med batteridrivna bilar är jättebra, men hur stor kan en sådan marknad bli?

Göran Lennmarker (m): Jag har först en mycket precis fråga. Jag har noterat att värmepumpar installeras av enskilda hushåll, villaägare, i stor skala i Sverige. De nämns sällan som alternativ energi. Vad beror det på?

Sedan kommer jag till den stora frågan. Skulle man kunna säga, professor Riley, att om man liberaliserar marknaden, man får pipeliner som är tillgängliga för alla och har ett spelregelsystem för pipeliner, och man höjer skatten på fossila bränslen, att det tillsammans skulle göra att Europa lever upp till det satta klimatmålet och på det mest kostnadseffektiva sättet?

Alan Riley: Svårigheten här är först och främst att vi inte har försökt att få fram något liknande tidigare. Vi famlar lite grann i mörkret, och vi kommer att begå misstag.

Frågan är också hur det ser ut med tidsperspektivet. Man bad mig kommentera Exxons energirapport i Bryssel för några veckor sedan. Här handlar det om att många på det politiska planet inte riktigt förstår hur mycket vi behöver göra och hur det ser ut med tidsplaneringen. Det handlar om att vi i grunden har energisystem och strukturer i västvärlden, Europa och USA som har byggts upp under lång tid med oerhört stora mängder kapital. Om man vill förändra systemen kommer det att kosta oerhört mycket, och det kommer att ta tid. Där finns en svårighet.

Befolkningsökningen i världen kommer att fortsätta. Fler och fler människor kommer att använda sig av fossila bränslen, vilket betyder att utsläppen av koldioxid kommer att gå upp med 30 procent. Vi kommer fortfarande att ha 80 procent olja, gas och kol som kommer att användas på global nivå. Det här är försiktiga skattningar. Det är först efter 2030 som vi ser om vi kan få fram tillräckligt med investeringar för att verkligen få fram den nya tekniken så att vi kan ändra saker på global nivå. Här handlar det inte om en utmaning för en generation, utan det blir många olika generationer som kommer att arbeta med frågan om att få fram energi.

Att tänka på detta är tillnyktrande. Det går inte att åstadkomma på fem år, på en mandatperiod, för ett parlament. Det är många generationer som kommer att få arbeta med frågan.

Carina Hägg (s): Tack, professor Riley!

Jag vill inte riktigt stoppa än eftersom det är viktigt för övriga att få ställa frågor eller kommentera varandra.

Ni har möjlighet att träffas och kommunicera efteråt.

Då ska jag som representant för utrikesutskottet tillsammans med ordföranden i utskottet, Göran Lennmarker, tacka. Jag vill understryka hur värdefull den här utfrågningen har varit för oss i utrikesutskottet och för andra utskott. Jag har sett att flera utskott har varit representerade här. Vi har sett ledamöter komma och gå mellan de olika utskottsmötena under förmiddagen. Jag tror att de känner precis som vi i utrikesutskottet, nämligen att det här länkar till vad vi tidigare har gjort med andra utfrågningar och betänkandearbetet och kommer att ha stor nytta av framöver.

Det här kommer att dokumenteras så att än fler kan ta del av den kunniga och kompetenta samlingen av föreläsare vi har haft här i dag.

Jag ska också avsluta med att avisera ett kommande offentligt seminarium tillsammans med EU-nämnden den 10 juni om EU:s Östersjöstrategi. Den strategin knyter an till fem övergripande teman för det svenska ordförandeskapet, nämligen Östersjön och relationerna med närområdet. De frågor vi har behandlat under förmiddagen är en angelägen del. Information om seminariet kommer att läggas ut på webbplatsen.

Jag ska inte göra någon sammanfattning av alla de spännande, inspirerande och viktiga anförandena. De rymmer också så många fler öppningar för ytterligare diskussioner. Det får vi återkomma till i den politiska debatten och kommande betänkandetexter. Det har varit mycket givande. Jag vill verkligen av hela mitt hjärta tacka för att ni har kommit hit och bidragit med ert kunnande och er tid. Tack.

2004/05:RFR1	TRAFIKUTSKOTTET Transportforskning i en föränderlig värld
2004/05:RFR2	NÄRINGSUTSKOTTET Statens insatser för att stödja forskning och utveckling i små företag Rapport till riksdagens näringsutskott
2004/05:RFR3	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Nationella minoriteter och minoritetsspråk
2004/05:RFR4	SKATTEUTSKOTTET Skatteutskottets offentliga seminarium om skattekonkurrensen den 15 mars 2005
2005/06:RFR1	JUSTITIEUTSKOTTET Brottsskadeersättning och skadestånd på grund av brott. Undersökning av skillnader mellan beslutad brottsskadeersättning och av domstol sakprövat skadestånd
2005/06:RFR2	JUSTITIEUTSKOTTET Särskild företrädare för barn Uppföljning om tillämpningen av lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn
2005/06:RFR3	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Förutsättningarna för småskalig livsmedelsproduktion – en uppföljning
2005/06:RFR4	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Regeringsmakt och kontrollmakt. Offentligt seminarium tisdagen den 15 november 2005 anordnat av konstitutionsutskottet
2005/06:RFR5	KULTURUTSKOTTET Statsbidrag till teater och dans En uppföljning av pris- och löneomräkningens konsekvenser
2005/06:RFR6	UTRIKESUTSKOTTET Utrikesutskottets uppföljning av det multilaterala utvecklingssamarbetet
2005/06:RFR7	TRAFIKUTSKOTTET Sjöfartsskydd En uppföljning av genomförandet av systemet för skydd mot grova våldsbrott gentemot sjöfarten
2005/06:RFR8	UTRIKESUTSKOTTET Vår relation till den muslimska världen i EU:s grannskapsområde
2005/06:RFR9	NÄRINGSUTSKOTTET Näringsutskottets offentliga utfrågning om elmarknaden den 18 maj 2006

2006/07:RFR1	FINANSUTSKOTTET En utvärdering av den svenska penningpolitiken 1995–2005
2006/07:RFR2	UTRIKESUTSKOTTET OCH MILJÖ- OCH JORDBRUKS- UTSKOTTET Offentlig utfrågning den 12 december 2006 om en gasledning i Östersjön – fakta om projektet – internationell rätt – tillvägagångssätt vid tillståndsprövning
2006/07:RFR3	TRAFIKUTSKOTTET Trafikutskottets uppföljning av flyttning av fordon
2006/07:RFR4	TRAFIKUTSKOTTET Trafikutskottets offentliga utfrågning om trafiklösningar för Stockholmsregionen
2006/07:RFR5	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om förutsättningarna för att bedriva småskalig livsmedelsproduktion
2006/07:RFR6	KULTURUTSKOTTET Offentlig utfrågning på temat Var går gränsen för den konstnärliga friheten?
2006/07:RFR7	UTRIKESUTSKOTTET Sveriges deltagande i EU:s biståndspolitik
2006/07:RFR8	SKATTEUTSKOTTET Uppföljning av kvittningsregeln för nystartade företag
2006/07:RFR9	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets offentliga utfrågning på temat hiv/aids torsdagen den 15 februari 2007 (Omtryck, tidigare utgiven som 2006/07:URF4)

2007/08:RFR1	SKATTEUTSKOTTET Inventering av skatteforskare 2007
2007/08:RFR2	TRAFIKUTSKOTTET Offentlig-privat samverkan kring infrastruktur – en forskningsöversikt
2007/08:RFR3	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Uppföljning av de fiskepolitiska insatsernas resultat och konsekvenser för företag inom fiskeområdet
2007/08:RFR4	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets offentliga utfrågning på temat våld mot äldre, den 19 september 2007
2007/08:RFR5	TRAFIKUTSKOTTET Uppföljning av hur stormen Gudrun hanterats inom transport- och kommunikationsområdet
2007/08:RFR6	FÖRSVARsutskottet Utvärdering av 2004 års försvarspolitiska beslut
2007/08:RFR7	SKATTEUTSKOTTET Öppet seminarium om attityder till skatter
2007/08:RFR8	FÖRSVARsutskottet Forskning och utveckling inom försvarsutskottets ansvarsområde

2007/08:RFR9	JUSTITIEUTSKOTTET Uppföljning av Kriminalvårdens behandlingsprogram för män som dömts för våld i nära relationer
2007/08:RFR10	TRAFIKUTSKOTTET Trafikutskottets offentliga utfrågningar hösten 2007 om trafikens infrastruktur
2007/08:RFR11	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Offentlig utfrågning den 22 november 2007 om tillstånd för digital marksänd tv
2007/08:RFR12	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om förutsättningarna för att låta transportsektorn omfattas av ett system med handel av utsläppsrätter
2007/08:RFR13	SKATTEUTSKOTTET Skatteutskottets uppföljning av skogsbeskattningen
2007/08:RFR14	TRAFIKUTSKOTTET Förnybara drivmedels roll för att minska transportsektorns klimatpåverkan
2007/08:RFR15	SOCIALFÖRSÄKRINGSUTSKOTTET Äldreförsörjningsstödet i dagspressen 2002–2007
2007/08:RFR16	TRAFIKUTSKOTTET Anpassningen av trafikens infrastruktur när klimatet förändras
2007/08:RFR17	RIKSDAGENS UTSKOTT Riksdagens framtidsdag 2008 – konferensrapport
2007/08:RFR18	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets offentliga utfrågning på temat Tillgänglighet inom hälso- och sjukvården
2007/08:RFR19	FINANSUTSKOTTET Finansutskottets offentliga utfrågning Statlig arbetsgivarpolitik och jämställdhet
2007/08:RFR20	NÄRINGSUTSKOTTET OCH KULTURUTSKOTTET Näringsutskottets och kulturutskottets offentliga utfrågning om upphovsrätt på Internet
2007/08:RFR21	TRAFIKUTSKOTTET OCH FÖRSVARsutskOTTET Trafikutskottets och försvarsutskottets offentliga utfrågning om IT-säkerhet
2007/08:RFR22	FÖRSVARsutskOTTET Försvarsutskottets offentliga utfrågning om kärnvapen och radiologiska hot
2007/08:RFR23	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Utvärdering av det kommunala partistödet
2007/08:RFR24	KULTURUTSKOTTET Kulturutskottets offentliga utfrågning om de fem nationella minoriteternas kultur
2007/08:RFR25	FÖRSVARsutskOTTET Försvarsutskottets offentliga utfrågning om utvärdering av 2004 års försvarspolitiska beslut
2007/08:RFR26	TRAFIKUTSKOTTET Trafikutskottets offentliga utfrågning om godstransporter

2008/09:RFR1	KULTURUTSKOTTET Uppföljning av pensionsvillkoren inom scenkonstområdet
2008/09:RFR2	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets offentliga utfrågning på temat hemlöshet den 17 september 2008
2008/09:RFR3	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Uppföljning av statens insatser inom havsmiljöområdet
2008/09:RFR4	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Fiskpopulationer i svenska vatten. Hur påverkas de av fiske, övergödning och miljögifter?
2008/09:RFR5	TRAFIKUTSKOTTET Inventering av pågående forskning inom transportområdet 2008
2008/09:RFR6	SKATTEUTSKOTTET Inventering av skatteforskare 2009
2008/09:RFR7	FÖRSVARsutskottet Försvarsutskottets offentliga utfrågning om förhållandena i Afghanistan
2008/09:RFR8	CIVILUTSKOTTET Bortförda och kvarhållna barn i internationella förhållanden – En uppföljning
2008/09:RFR9	JUSTITIEUTSKOTTET Uppföljning av kvinnor intagna i kriminalvårdsanstalt
2008/09:RFR10	KULTURUTSKOTTET Kulturutskottets offentliga utfrågning om kultur som kreativ tillväxtkraft
2008/09:RFR11	FINANSUTSKOTTET Finansieringsprincipens tillämpning